1853

DE PEPERCULTUUR

IN

ATJEH EN ONDERHOORIGHEDEN

DOOR

J. H. HEYL

ATJEH DRUKKERIJ EN BOEKHANDEL
KOETA-RADJA

E 29

1853
E 29
Universiteit Leiden
1 583 694 8

UNIV. LEIDEN BIBL.

BIBLIOTHEEK 10930 DEPARTEMENT VAN KOLONIËN

Oorsprong der Pepercultuur.

Omtrent den oorsprong der Pepercultuur en hoe deze zich in Atjeh tot volkscultuur ontwikkelde, is weinig of niets bekend.

Volgens de Atjehsche legende zou de Peper het aanzijn verschuldigd zijn aan een heilige, Teungkoe Lam Peuneu-eun, wiens graf in de IX moekims (Groot-Atjeh) is gelegen.

Deze heilige zou de zaden van een kapoksoort (pandjoe) uitgezaaid hebben, uit welk zaaisel de Peperplant ontstond.

Ter eere van hem wordt jaarlijks in alle pepertuinen een groot feest (chandoeri) gegeven.

De Peperhandel der Atjehers vóór het uitbreken van den Atjeh-oorlog.

Reeds voor het ontdekken van den zeeweg naar Indië door de Portugeezen, dreven Chineezen en Arabieren een levendigen handel met de Atjehsche kuststaatjes. In het begin der 16de eeuw deden de eerste Portugeesche schepen de Atjehsche havens aan, waar zij van den Sultan van Atjeh o. m. het recht tot oprichting van vaste nederzettingen verkregen.

Toen in 1599 de eerste Hollandsche schepen ter reede van het tegenwoordige Oelèë-Lheuë verschenen, werden deze door kuiperijen der Portugeezen genoodzaakt onverrichterzake te vertrekken.

Paulus van Kaerden slaagde er in het jaar 1600 in om met den Sultan van Atjeh een verdrag te sluiten, waarbij deze beloofde binnen een bepaalden tijd een zekere hoeveelheid peper te zullen leveren, terwijl niemand anders peper mocht verkoopen, alvorens aan de contractueel vastgestelde verplichting voldaan was.

Door verschillende oorzaken braken ten slotte vijandelijkheden uit, waarop van Kaerden een aantal ter reede liggende geladen

schepen in beslag nam, doch spoedig genoodzaakt werd den behaalden buit grootendeels in vlammen te doen opgaan en met zijn vloot naar Bantam terug te trekken.

Na deze episode bleven onze schepen dikwijls al vechtende handel drijven op de kuststaatjes die allen cijnsbaar waren aan den Sultan van Atjeh, doch zich meerendeels al heel weinig van hun souverein aantrokken.

In 1606 werd de Compagnie toegestaan om, evenals de vertegenwoordigers van andere naties, in Atjeh een handelskantoor op te richten. Destijds oefende de Sultan van Atjeh, zij het dan ook veelal in naam, macht uit over de Oostkust tot aan Djambi en aan de Westkust tot Indrapoera. De landschappen ter Westkust werden ook gekweld door aanvallen van den Radja van Menangkebau, die beweerde dat de bevolking dier staatjes vanuit zijn gebied had plaats gehad. Beide partijen trachtten zich meester te maken van de voordeelen welke de Pepercultuur afwierp.

De concurrentie tusschen de Europeesche handelaren werd opgevoerd tot het uiterste, geen middelen werden ontzien om de grootst mogelijke hoeveelheden van de kostbare peper te bemachtigen.

Eindelijk gelukte het den Commissaris Rolf opnieuw een verdrag met den Sultan te sluiten, waarbij den Hollanders als meest begunstigden, dus voor alle anderen, werd toegestaan om handel te drijven op de Westkust van Atjeh. Onze positie werd echter spoedig weer verzwakt door het sluiten van een bondgenootschap met de Portugeezen, de oude vijanden van den Sultan.

In 1643 werd tegen het verdrag in aan Engelsche schepen toestemming gegeven tot het inladen van peper, terwijl den Hollanders het recht werd ontnomen in Atjeh een pakhuis te hebben, uit vrees dat hieruit later een sterkte zoude ontstaan.

Voortdurend was en bleef er wrijving bestaan, stoken zoowel van Atjehsche als van onze zijde; de handelsrelaties der Compagnie met Atjeh werden dan ook hoe langer hoe losser.

In 1664 verklaart de Compagnie alle kuststaatjes tot Baroes toe vrij van het Atjehsche juk, een verklaring gemakkelijk geproclameerd doch welke eerst 4 jaar later werd verwezenlijkt. Verschillende vreemde naties bleven ongestoord handel drijven met de kuststaatjes en het directe Sultansgebied.

Eerst in 1837 benoemde het Hollandsche Gouvernement een

commissie bestaande uit twee ambtenaren, welke commissie de geheime opdracht ontving een onderzoek in te stellen op wat wijze de peperhandel dienstbaar zoude te maken zijn aan onze nationale belangen. De commissie erkent openlijk dat het geringe aandeel hetwelk de Hollanders in den bloeienden peperhandel hebben, een gevolg is van onzen steeds verminderenden ondernemingsgeest, onze overdreven en zich door geringe stabiliteit kenmerkende fiscaliteit en last not least aan de haat der Atjehers tegen het Nederlandsche Gouvernement, voornamelijk veroorzaakt door het optreden der oorlogsschepen bij het onderzoeken der Atjehsche vaartuigen welke te Padang handel kwamen drijven.

De commissie constateert verder dat er van de vroegere grootheid van den Sultan weinig meer is overgebleven en geeft ten slotte als haar oordeel te kennen dat alle pogingen om ons een aandeel in den peperhandel te verschaffen ijdel zullen zijn, zoolang geen meerdere vrees voor de macht van het Gouvernement langs de geheele peperkust wordt ingescherpt; zij beveelt hiertoe een strenge tuchtiging van geheel Atjeh aan.

In grove trekken wordt vervolgens aangegeven op welke wijze die tuchtiging zou moeten plaats hebben.

Het blokkeeren der havens en het verbranden van de voorraadschuren van rijst in Pidië en elders wordt krachtig aanbevolen. Billijkheidshalve moet erkend worden dat ook andere naties herhaaldelijk geschillen met de Atjehers moesten uitvechten, zoo vermeldt de hierboven genoemde commissie dat in het begin der 19de eeuw Meuké door een Engelsch oorlogsschip werd verbrand, in 1832 verwoestte een Amerikaansche oorlogsbodem de gampong Koeala Batoe.

Het resultaat van het door de commissie uitgebracht verslag is, dat de Regeering in het jaar 1854 bij geheime missive den Gouverneur van Sumatra's Westkust opdroeg om jaarlijks een oorlogsvaartuig uit te zenden met het doel om in de peperhavens van Atjeh de Nederlandsche vlag te vertoonen en desgewenscht in geschillen tusschen handelaren en de bevolking bemiddeling te verleenen. Wij weten dat ten slotte de eerste Atjeh-expeditie in 1873 het begin werd van onze blijvende vestiging in Atjeh.

Dat de pepercultuur en -handel tengevolge van den langdurigen oorlog sterk achteruit gingen, zal wel geen nader betoog behoeven.

Toen onder het bestuur van Generaal van Heutsz de Atjeh-oorlog in een phase kwam, waarin het eind van dien oorlog niet langer als een utopie beschouwd mocht worden, werden tal van pogingen aangewend om de in verval zijnde pepercultuur weder op te heffen. Erkend moet worden dat ook de steeds verminderende marktwaarde van de peper eveneens van grooten invloed is geweest op den achteruitgang van die eens zoo bloeiende cultuur.

Bevolking en Ondernemers.

Uit vorenstaand historisch overzicht van den Peperhandel en onze aanrakingen met Atjeh vóór onze blijvende vestiging blijkt, dat vrijwel uitsluitend wordt gesproken van de staatjes ter Westkust van Atjeh.

De bevolking dier streken werd voor een aanzienlijk deel gevormd door uit Groot-Atjeh en Pidië afkomstige elementen. Ook vanuit de Maleische landen had emigratie naar de Westkust plaats, thans treft men daar nog streken aan waar het Maleische element overheerschend is.

Pidië en Groot-Atjeh worden beschouwd als de bakermat van de pepercultuur.

Ook de bevolking der Oostkust ontstond grootendeels uit volksplantingen van Atjehers en Pidireezen, deze zijn echter van veel recenter datum dan die ter Westkust. Ondernemende pioniers wisten zich dikwijls een dusdanige positie te verzekeren dat het hun weinig moeite kostte om zich op te werpen tot hoofd van een bepaald landschap, zulks geschiedde o. a. herhaaldelijk in de tegenwoordige Onderafdeeling Idi. De zoogenaamde Oelèebalang tjoet in het landschap Peureula ontstond doordat de heer des lands aan kapitaalkrachtige vreemdelingen groote complexen woeste gronden afstond, waarover deze een bijna onbeperkte souvereiniteit uitoefenden (behoudens enkele heffingen welke den oorspronkelijken vorst bleven toevloeien, o.m. de wase radja).

Ter Oostkust heeft men nooit de souvereiniteit van den Sultan erkend, ter Westkust wel d. w. z. men trok zich van dien vorst veelal precies zooveel aan als men beliefde. Waren aanvankelijk in bevolkte streken uitsluitend de Hoofden als werkgevers te beschouwen, langzamerhand traden ook andere elementen als zoodanig op.

De bevolking der Onderhoorigheden is lang een zeer vlottende

gebleven, daar het den peperplanters uit Groot-Atjeh en Pidië er om te doen was in den kortst mogelijken tijd genoeg te verdienen om verder hun dagen in die heimat zorgenloos te kunnen doorbrengen, hunne belangen werden dan door anderen behartigd. Langzamerhand heeft men echter tal van blijvende nederzettingen gekregen waartoe de tijdens den Atjehoorlog uitgeweken elementen niet weinig hebben bijgedragen. Ten huidigen dage heeft bijna ieder bewoner van Groot-Atjeh familierelaties op de West- of Oostkust. Ontginning van pepertuinen door den enkeling, den kleinen man, kwam zelden voor, eerstens omdat deze gewoonlijk niet kapitaalkrachtig was en in de tweede plaats omdat tal van gevaren den eenzamen planter bedreigden. Men was dus aangewezen op een zekeren gemeenschapsvorm in casu de seuneubo lada (aaneen gesloten complex van pepertuinen), uit dezen gemeenschapsvorm ontstonden dikwijls geregelde gampongs, waarvan de opzichter der Pepertuinen of een van diens nakomelingen als Hoofd optrad.

Was nu de ondernemer besloten tot den aanleg van pepertuinen over te gaan, dan was de eerste stap, die men deed, het uitzoeken van geschikte gronden. Waren die gronden gevonden dan moest toestemming tot ontginning aan den betrokken Oelèebalang gevraagd worden (tenzij de ondernemer zelf landschapshoofd was). Die toestemming was in de meeste gevallen een bloote formaliteit. De Oelèebalang had zelfs niet het recht de menschen uit zijn gebied de gevraagde toestemming te onthouden, tenzij hiervoor gegronde reden bestond.

Aan vreemdelingen kon echter die toestemming ten allen tijde geweigerd worden; aangezien echter het aanleggen van pepertuinen voor den heer des lands in de toekomst vermeerdering van inkomsten beteekende, werd ook uit dien hoofde de gevraagde vergunning bijna altijd verleend.

Voor het uitzoeken van voor de Pepercultuur geschikte gronden, wendde de ondernemer zich gewoonlijk tot den man, die later de functie van opzichter (peutoeha djaga) zal vervullen.

Gronden geschikt voor de Pepercultuur.

Bij voorkeur zoekt de Atjeher voor het uitoefenen van de Pepercultuur maagdelijke boschgronden.

In de Afdeeling Oostkust van Atjeh wordt deze cultuur vrijwel uitsluitend in de vlakte gedreven tot dicht aan de kust.

Zelfs ziltige gronden worden niet ongeschikt geacht voor de pepercultuur, hoewel de qualiteit der vruchten dikwijls te wenschen overlaat.

Humusrijke, goed doorlatende gronden, eigenen zich het best voor de peper, fijnkorrelige zandgronden zijn ongeschikt.

Peper verdraagt absoluut geen staand water, om deze reden besteedt de Atjeher ook vrij veel zorg aan den afvoer van water uit zijn tuinen.

Uiteraard behoeft men de hellingen van heuvels en bergen weinig of niet te draineeren, de Atjeher geeft aan dergelijke terreinen steeds de voorkeur.

Op zware gronden is de groei der peper gewoonlijk zeer krachtig, tenminste wat stengel en bladvorming aangaat; de vruchten zijn zoowel quali- als quantitatief inferieur. Overigens is de peper ten opzichte van de formatie en geaardheid van den bodem al heel weinig kieskeurig, zij groeit zoowel op koraal als op gronden van vulcanischen oorsprong.

Kennis van plaatselijke toestanden, een sterk ontwikkeld waarnemingsvermogen, stellen de Atjeher in staat de geschiktheid van gronden voor het drijven der Pepercultuur met een vrij groote mate van juistheid vast te stellen.

Hij weet o.a. zeer goed dat het voorkomen van biezen, Cypergrassen enz. wijst op een slechte afwatering; inderdaad zijn dergelijke gronden gewoonlijk sterk verzuurd.

Verder let men bij de keuze van gronden voor pepercultuur voornamelijk op de aanwezigheid van na te noemen houtsoorten: ba› tinkeueung, ba› ara, ba› joe, ba› throm, ba› theu iee, ba› lanteue, ba› beungkirai, ba› soemikeue, ba› tampeue enz.

Een aantal dezer houtsoorten behoort tot de families der Artocarpeae en Malvaceae. Zachte houtsoorten als bovengenoemde vormen voor den Atjeher een criterium bij de beoordeeling van de geschiktheid van den bodem voor de pepercultuur.

Werkovereenkomsten.

Heeft de peutoeha djaga geschikte gronden gevonden en de ondernemer aan de verplichte formaliteiten voldaan, dan gaat

eerstgenoemde over tot het aanwerven van planters. Is hij hierin geslaagd dan wordt voor den aanvang der werkzaamheden gewoonlijk een feest (chandoeri) gegeven.

De ondernemer (peutoeha pangkaj) verstrekt vervolgens door bemiddeling van den peutoeha djaga een voorschot aan de planters, hetwelk gewoonlijk bestaat uit een hoeveelheid padi (2 goentja), eenige kleedingstukken of materiaal hiervoor, gereedschappen en eenige dollars. In normale gevallen bedraagt het totaal dezer voorschotten 20—25 dollar per 1000 peperranken, door omstandigheden buiten den schuld van den planter worden die voorschotten dikwijls belangrijk grooter, bedragen van 100 dollar zijn zelfs geen zeldzaamheid.

Gebruikelijk is het de voorschotten niet in eens te geven, maar al naar mate de werkzaamheden vorderen.

In bijna alle streken wordt het genoten voorschot als een preferente schuld beschouwd, ook al wordt die door den werkgever somtijds kwijtgescholden.

De terugbetaling dier voorschotten was niet overal op de zelfde wijze geregeld, in de onderafdeeling Idi is het usance het genoten voorschot in het 5de jaar in zijn geheel terug te betalen, elders betaalt de planter het voorschot te beginnen met het 4de jaar in gedeelten terug.

Soms wordt een gedeelte van het genoten voorschot gedeeltelijk geschonken, terwijl in den bloeitijd van den peperhandel algeheele kwijtschelding zeer dikwijls voorkwam. Mislukte door rampen van hoogerhand de pepertuin, dan was de werkgever (peutoeha pangkaj) verplicht den planter opnieuw voorschot te verstrekken, die echter zijnerzijds niet van de verplichting ontheven werd, het genoten voorschot in zijn geheel terug te betalen.

Ter Westkust wordt nu en dan een zeer aanbevelenswaardige regeling tusschen peutoeha pangkaj en planter getroffen, namelijk waarbij laatstgenoemde verplicht wordt tot het planten van Ficus elastica langs de Pepertuinen. Mislukt nu de aanplant dan heeft de pangkaj gever in de toekomst recht op de helft van de jaarlijksche productie der Ficus elastica.

Bedoelde overeenkomsten worden zelden of nooit schriftelijk geregeld, evenmin tusschen peutoeha pangkaj en peutoeha djaga. In de praktijk doet zich het geval dat meerdere personen elkaar

de rechten van voorschotgever betwisten, dan ook herhaaldelijk voor. De kapitein Veltman vermeldt in diens uitvoerige nota over de Pepercultuur in Meulaboh, dat o.a. Teukoe Bin Blang Pidië verschillende schriftelijke overeenkomsten met zijn peutoeha's sloot.

De wederzijdsche rechten en verplichtingen berusten geheel op de adat, welke echter voor verschillende streken niet uniform is. Hierboven zagen wij reeds welke verplichtingen de pangkajgever tegenover de planters (aneu seuneubo) heeft, thans zullen wij nagaan welke rechten uit die verplichtingen voortvloeien. In de eerste plaats krijgt hij, zoolang de pepertuinen, welker aanleg met door hem verstrekte voorschotten tot stand kwam, productief blijven, een bepaald gedeelte van den jaarlijkschen opbrengst, (bij de bespreking der verschillende heffingen komen wij hierop nader terug). Vervolgens heeft de pangkajgever het recht tot opkoop van het product afkomstig uit bedoelde tuinen, mits den aneu seuneubo van andere zijde geen hooger bod dan het zijne wordt gedaan. Blijkt hij genegen dien zelfden prijs te besteden, dan blijft hij ten allen tijde den voorrang houden.

De planter is anderzijds absoluut eigenaar van den aanplant, welk eigendomsrecht hij alleen verliest door volkomen verwaarloozing van den tuin. In dit geval kan geen aanspraak gemaakt worden op eenige vergoeding van den door hem gepresteerden arbeid. Om verwaarloozing te voorkomen worden de tuinen dikwijls op verschillende tijdstippen getaxeerd. Blijkt dan te eeniger tijd dat de aanplant tengevolge van verwaarloozing in waarde verminderd is, dan is de planter verplicht, het bedrag uitmakende het verschil tusschen twee opeenvolgende taxaties, aan den werkgever te betalen in den vorm van een gedeelte van den oogst.

Ontneming van het eigendomsrecht wordt alleen in de uiterste noodzakelijkheid toegepast.

Mawaih plah tanoh.

Behalve de bovenbeschreven rechten en verplichtingen worden ook wel eens overeenkomsten aangegaan met afwijkende bepalingen. Zoo wordt o.a. in Pidië nog wel eens overeengekomen, dat pangkajgever en planter de opbrengst van den tuin gelijkelijk

verdeelen. In dit geval is de pangkajgever voor de helft eigenaar van de pepertuinen, aangelegd met door hem verstrekte voorschotten, met dien verstande, dat de planter den geheelen oogst bekomt zoolang de opbrengst nog geen 2½ pikoel per 1000 peperranken bedraagt, ook de vruchten welke voor den eigenlijken pluk afvallen komen ten bate van den planter.

Bij dergelijke regelingen is het gebruikelijk dat de geldschieter den planter gedurende drie jaar voorziet van levensmiddelen en geld, die voorschotten worden slechts voor de helft door den planter terug betaald, de andere helft komt ten laste van den geldschieter.

Overeenkomsten als hierboven beschreven noemt de Atjeher „Mawaih plah tanoh".

Onder geen voorwaarde mag de planter voorschot opnemen van anderen, doet hij zulks toch, dan wordt die door den eersten pangkajgever niet erkend, deze heeft zijnerzijds de bevoegdheid zijn rechten aan derden over te doen. De pangkaj rust als schuld op den tuin en niet op den eigenaar.

Wil de planter zijn tuin verkoopen dan dient zulks te geschieden met medeweten van den pangkajgever en diens peutoeha.

In dit geval wordt de aanplant getaxeerd en ontvangt de planter, indien hij genoegen neemt met de taxatie, den koopsom verminderd met het resteerend bedrag van de ontvangen pangkaj.

Meudoewa laba.

Een andere overeenkomst tusschen planter is meudoewa laba, waarbij bepaald werd, dat een bestaanden pepertuin, voor den tijd van twee jaar in bewerking werd gegeven aan een vlijtigen arbeider.

Na ommekomst van dien termijn werd de tuin evenals vroeger getaxeerd en deelen beide het verschil in waarde.

De helft welke den arbeider toekomt, wordt uitbetaald in geld of in peper, zijn aandeel wordt nog verminderd met het bedrag, gedurende die twee jaar door den eigenaar uitgegeven voor het levensonderhoud van den arbeider.

De tuinen werden na twee jaar gewoonlijk door den geldschieter opgekocht; zoolang de vastgestelde termijn niet verstreken was werd de opbrengst der tuinen gelijk verdeeld tusschen geldschieter en planter.

Aan de Oostkust kwam het wel voor, dat de planter den bestaanden tuin met 8—10000 ranken wist uit te breiden.

Vroeger kwamen deze contracten veelvuldig voor, peperplanters uit Pidië en Groot-Atjeh welke zich slechts tijdelijk op Oost- of Westkust vestigden, trachtten op deze wijze in korten tijd veel geld te verdienen.

Mawaih boh.

Het komt ook voor dat den arbeider een reeds in productie zijnden tuin in bewerking wordt afgestaan, de planter ontvangt in dit geval de helft van den oogst, ook de opbrengst van eventueel in den tuin voorkomende vruchtboomen wordt gelijkelijk tusschen eigenaar en arbeider gedeeld.

Bij verwaarloozing is de arbeider verplicht het bij taxatie vast te stellen verlies te vergoeden.

Men kan de peperplanters in twee categoriën verdeelen: Zij die uitsluitend peperplanten en planters die buitendien sawah bewerken. Laatstgenoemden verhuren hun sawahs gewoonlijk, zij ontvangen van den pangkajgever geen rijst.

Eerstgenoemde categorie is echter verreweg de belangrijkste, een planter die uitsluitend peper plant kan 2000 ranken aanplanten en onderhouden, zij die ook sawahs te bewerken hebben, slechts 1000.

In verband met den achteruitgang van de pepercultuur in latere jaren, welke door den Generaal van Daalen grootendeels werd geweten aan gebrek aan bedrijfskapitaal bij de eigenaren van pepertuinen, waardoor deze dikwijls overgingen tot het sluiten der beruchte boengong lada contracten, werd door genoemde autoriteit bij diens missive van 18 Februari 1908 een voorstel aan de Regeering gedaan om *f* 60.000— beschikbaar te stellen voor het verstrekken van rentelooze voorschotten aan peperplanters in Atjeh en Onderhoorigheden.

Bij Gouvernements Besluit van 18 Maart 1908 werd genoemd bedrag voor dit doel beschikbaar gesteld, zoodat de Regeering dus officieel optrad als pangkajgever, een stap waarvan de portée vooral ten opzichte van het zelfbestuur verstrekkende gevolgen kon hebben.

Wel is waar werd door de Regeering gewezen op de wenschelijkheid om de verstrekking dier voorschotten zooveel mogelijk over te laten aan de Groot Atjehsche Afdeelingsbank en in de Onderhoorigheden aan hare Agenten, doch toen genoemd lichaam hiertegen vele en gegronde bezwaren kon aanvoeren, werd hierop niet verder aangedrongen.

Mede kon de Regeering zich niet vereenigen met het voorstel van den Generaal van Daalen om de voorschotten renteloos te verstrekken, zulks moest geschieden tegen een rentevergoeding van 4% 's jaars.

Een uitzondering werd gemaakt voor een bedrag van *f* 24.000.—, hetwelk in afwachting van de beschikbaarstelling van de gevraagde *f* 60.000.— reeds werd uitgegeven.

Verder werd bezwaar gemaakt tegen eenige bepalingen van het in het door den Generaal van Daalen ontworpen contract.

In de eerste plaats tegen de in het concept opgenomen ververplichting van den voorschotnemer om diens geheelen peperoogst aan het Gouvernement te leveren op een bepaalde plaats en te vervoeren langs een bepaalden weg. Ook de bepaling waarbij de voorschotnemer bedreigd werd met ontneming van zijn eigendom ingeval hij zich aan verwaarloozing van zijn tuinen schuldig maakte, of de in het contract vervatte verplichtingen niet nakwam, kon in de oogen der Regeering geen genade vinden.

In zijn missive van 24 April Nr. 1727, tracht de Gouverneur van Daalen de bezwaren der Regeering te ontzenuwen, vooral die welke geopperd werden tegen de verplichte levering aan het Gouvernement, een gewijzigd conceptcontract werd tevens de Regeering ter goedkeuring aangeboden.

Kort na het optreden van den Luitenant-kolonel Swart als Gouverneur van Atjeh werd deze aangelegenheid opnieuw voorgebracht en ontvouwde de heer Swart zijn zienswijze in zake het verstrekken van voorschotten aan peperplanters door het Bestuur. (Vide diens Nota d.d. 10 Augustus 1908, Nr. 2704/22).

In deze nota verklaart de Gouverneur Swart zich een tegenstander van het verstrekken van renteloze voorschotten, eveneens van een stelsel van rechtstreeksche credietverschaffing door het Bestuur.

Duidelijk wordt gezegd dat een dergelijk stelsel een diep

ingrijpende inmenging in de dagelijksche huishouding der Atjehsche Maatschappij meebrengt, hetgeen niet vereenigbaar is met ons stelsel van bestuur in de Onderhoorigheden, dat gericht is op behoud van het zelfbestuur, *één beginsel tot welks verzwakking ik niet gaarne zoude medewerken* (ik citeer hier de woorden van den Gouverneur Swart).

Verder wordt er op gewezen dat de ervaringen op het gebied van credietverstrekking aan Atjehers weinig bemoedigend zijn, van vroegere door het bestuur verstrekte voorschotten is zoo goed als niets terecht gekomen.

De Atjehsche Handel Maatschappij welke in de laatste jaren veel voorschotten voor het aanleggen van pepertuinen heeft verstrekt, telt haar verlies bij tienduizenden guldens.

Op grond van het bovenstaande wordt dan ook groote omzichtigheid aanbevolen bij het verstrekken van verdere voorschotten. Ten slotte werd het onderstaand modelcontract vastgesteld:

Ondergeteekende ....
van beroep ....
woonachtig te ....
erkent aan den bestuurder der onderafdeeling ....
.... schuldig te zijn eene som van *f* .... (i.l.) zijnde voorschot $\frac{\text{voor den aanleg}}{\text{voor de uitbreiding}}$ van een pepertuin te .... en zulks onder de hieronder volgende voorwaarden.

ARTIKEL 1.

Het bovengenoemde voorschot zal bij een aanplant van minstens 1000 (i.l.) en hoogstens 2000 (i.l.) peperranken worden genoten in maandelijksche termijnen van *f* .... (i.l.) na voorafgaande inspectie van den stand der werkzaamheden in den tuin door den bestuurder der onderafdeeling of door iemand van zijnentwege gemachtigd.

Zullende van iedere ontvangst der termijn betalingen door ondergeteekende kwijting worden verleend in dorso dezer overeenkomst.

ARTIKEL 2.

Indien het voorschot wordt verstrekt voor den aanleg van

nieuwe tuinen moet het worden terugbetaald in drie jaarlijksche termijnen van *f*.................. (i.l.), voor het eerst vervallende in het jaar waarin de eerste oogst van den tuin wordt geplukt en verkocht en zoo vervolgens van den verkoop van elk der twee daarop volgende oogsten. Voorschotten welke worden genomen tot onderhoud van bestaande aanplantingen of tot het verwerken van den komenden oogst, moeten worden terugbetaald nadat die oogst is verhandeld.

Artikel 3.

Over het bedrag der verstrekte voorschotten is door den voorschotnemer een rente van 4 ten honderd 's jaars verschuldigd.

De rente wordt berekend van dag tot dag, de dag van betaling niet medetellend en wel over het tot dien dag onafbetaald gebleven gedeelte der hoofdsom.

Zij wordt op de voor de betaling der hoofdsom vastgestelde tijdstippen voldaan.

Artikel 4.

Bij geheele of gedeeltelijke nietbetaling van een der termijnen van aflossing met de alsdan verschuldigde rente vóór 31 December van het burgerlijke jaar waarin een termijn vervalt, wordt een boete verbeurd van tien ten honderd.

Deze boete wordt telken jare bij wanbetaling opnieuw verbeurd.

Geen boete is verschuldigd wanneer de voorschotnemer ten genoege van het bestuur aantoont dat zijn verzuim een gevolg is van overmacht, onafhankelijk van zijn wil.

Artikel 5.

Alle betalingen strekken in de eerste plaats tot voldoening van de ingevolge het vorige artikel verschuldigde boete, vervolgens tot voldoening van de verschenen rente en in de derde plaats tot aflossing van de hoofdsom.

Artikel 6.

Onder geen voorwendsel, hoe ook genaamd, zal het opnemen van nieuwe voorschotten ten laste van den tuin, bij wien en onder welke voorwaarden ook, anders dan bij het Bestuur geoorloofd zijn.

Evenmin zal zonder voorkennis en goedkeuring van den

bestuurder der onderafdeeling vervreemding mogen plaats hebben zoolang het voorschot niet in zijn geheel is aangezuiverd.

Bij goedkeuring der overdracht gaan alle uit deze overeenkomst voortvloeiende verplichtingen over op den nieuwen bezitter van den tuin.

ARTIKEL 7.

Zoolang het voorschot niet in zijn geheel is aangezuiverd verplicht ik mij mijn product op de naaste keudeh waar het gewoonlijk verhandeld wordt, te verkoopen.

Uit verschillende door de besturende ambtenaren ingestelde onderzoekingen naar de aanwending van de verstrekte voorschotten, bleek ten duidelijkste dat de waarschuwing van den Gouverneur Swart om niet dan met de uiterste omzichtigheid door te gaan met het verstrekken van pepervoorschotten, niet overbodig was.

Het meerendeel dier voorschotten bleek voor geheel andere doeleinden te zijn aangewend dan waarvoor ze verstrekt waren.

Schrijver dezes was herhaaldelijk in de gelegenheid zich hiervan persoonlijk te overtuigen.

Ook om andere redenen hebben die voorschotten niet aan het doel beantwoord, ik vermeen zelfs te mogen beweren dat het verstrekken van rentelooze voorschotten door of van wege het Gouvernement vele particuliere pangkajgevers huiverig heeft gemaakt om zich finantieel bij de Pepercultuur te interesseeren.

De bedoeling van den Gouverneur van Daalen was door het verstrekken van voorschotten aan den aneu seuneubo dus niet aan den peutoeha, eerstgenoemde economisch sterker te maken. De verwezenlijking dezer verwachting was in verband met de aloude adat en de ongunstige politieke toestanden moeilijk denkbaar; terecht merkt de kapitein Veltman in zijn Nota omtrent de Pepercultuur dan ook op dat de gemeenschapsvorm, de seuneubo, waarin de peutoeha de leiding heeft, voorshands noodzakelijk geacht moet worden, de rajat erkent overal die leiding niet te kunnen ontberen.

Contrôle van bestuurswege op de aanwending der verstrekte voorschotten en op de naleving der contractueel vastgestelde ver-

plichtingen kon uiteraard niet of op hoogst onvoldoende wijze geschieden.

Onbekendheid met de Atjehsche gebruiken was ook niet zelden oorzaak dat vele besturende ambtenaren voorschotten verstrekten niet in overeenstemming met de kosten welke den aanleg van een pepertuin met zich brengt. Geeft de Atjehsche pangkajgever gewoonlijk slechts 25—40 dollar voor den aanleg van een pepertuin van 1000 ranken, niet zelden verstrekten de besturende ambtenaren hiervoor *f* 200.— en meer. Voor zoo ver zulks de Westkust van Atjeh betreft, kan ik mij ten volle vereenigen met de meening van den kapitein Veltman dat men in die streek de voorschotten had moeten verstrekken aan de zoogenaamde kapala kaom. Hieronder wordt omtrent den oorsprong en den invloed dier kapala kaom weergegeven hetgeen hieromtrent door dien bestuurder, een der beste kenners van Atjeh's Westkust, wordt medegedeeld.

„De Westkust van Atjeh door de Atjehers ook wel nangröë rantòe genoemd, werd hoofdzakelijk bevolkt door kolonisten uit Groot-Atjeh, Pidië en Sumatra's Westkust (de Menangkabausche landen).

Die menschen en ook hunne afstammelingen hebben altijd behoefte gevoeld zich aaneen te sluiten onder de leiding van hun eigen hoofd.

Het wa' seumpo beureukaih goelam dreef er hen toe [1]).

Deze verdeeling gesteld tegenover de territoriale indeeling kan een lagere trap der staatkundige ontwikkeling genoemd worden. Zij heeft zich blijven handhaven nadat de tegenwoordige territoriale indeeling van het Atjehsche staatsbestuur tot stand kwam.

De aanstelling van zoo'n kaomhoofd heeft niet plaats door het landschapshoofd, zooals dit beschreven wordt in „De Atjehers," door Dr. C. Snouck Hurgronje, formaliteiten en eene verkiezing hebben hierbij niet plaats. Het optreden van een kapala kaom geschiedt van zelf, de titel is niet erfelijk. Veelal uit een aanzienlijk geslacht gesproten weet hij door zijn macht, invloed en voorbeeldigen levenswandel zijne stamgenooten tot zich te trekken. Men gaat niet naar den Oelèebalang, maar naar hem om met raad en daad te worden bijgestaan.

[1]) Hiermede drukt de Atjeher uit dat hij in menigte geleid wil worden.

Zijn invloed onder de bevolking is gewoonlijk oneindig veel grooter dan die van het landschapshoofd.

Uit een welbegrepen politiek belang heeft de besturende ambtenaar rekening te houden met zijne bemoeiïngen, al raken die ook een ander gebied.

Na eenige voorbeelden te hebben aangehaald, zegt de heer Veltman verder: „door die menschen een bestaan te verzekeren door het verstrekken van voorschotten, zullen wij hen aan ons binden. Zij alleen zullen in staat zijn hunne stamgenooten bij elkaar te houden, waar zij voorschotten, verstrekt hebben aan peperplanters hunner kaom zullen deze hunne aanplantingen niet spoedig in den steek laten, wat nu maar al te dikwijls gebeurt en waardoor de pepercultuur met rassche schreden achteruitgaat. Het is immers de algemeene klacht dat de planters zoo weinig betrouwbaar zijn.

Van zeer bevoegde zijde werd mij medegedeeld dat de heer Veltman de beteekenis der kapala kaom overschat en dat het van hoogerhand geenszins wenschelijk wordt geacht hun positie te versterken, daar zulks aanleiding zoude kunnen geven tot vermindering van den invloed der territoriale Hoofden, wier gezag wij toch in de eerste plaats moeten schragen.

Bij het bespreken van den peperhandel en de oorzaken van den achteruitgang der pepercultuur zullen ook andere fouten welke het systeem van gouvernementsvoorschotten aankleven te voorschijn komen.

Niet onvermeld mag blijven de poging van de Atjehsche Handel Maatschappij welke in vereeniging met de Nederlandsche Handel Maatschappij trachte zich van den peperhandel in dit gewest meester te maken.

Bedoelde maatschappijen besloten tot het oprichten van het zoogenaamde pepersyndicaat.

Alvorens over te gaan tot de bespreking van de wording en de ontwikkelingsgeschiedenis van bedoeld syndicaat zij nog vermeld dat de Atjehsche Handel Mij. en verschillende anderen reeds veel vroeger pogingen aanwenden om een aandeel in den Peperhandel te verkrijgen.

Al deze pogingen leden schipbreuk en eindigden met aanzienlijke finantieele verliezen aan de zijde der betrokken europeesche handelaren.

De voornaamste reden van het mislukken dier pogingen moet gezocht worden in het feit dat de politieke toestand niet zoodanig was dat de europeesche handelaar zich vrijelijk in het binnenland kon bewegen.

Die handelaren bepaalden zich namelijk niet tot het opkoopen van het product, doch gaven tevens voorschotten, zoowel op den te verwachten oogst als voor den aanleg van nieuwe tuinen of voor uitbreiding van bestaande aanplantingen, zulks in navolging der Atjehsche gebruiken. Schoon klinkende voorwaarden werden gesteld en door de Atjehsche Hoofden met graagte aangenomen, de verstrekte voorschotten konden eventueel dienen voor het betalen van hun door de koempenie opgelegde boeten, maar ook vooral voor den aankoop van kleeding en sieraden, voor feestviering, dobbelen enz.

Werden de gegeven voorschotten al aangewend voor den aanleg van pepertuinen, welnu de opbrengst hiervan kon op verschillende wijze dienstbaar gemaakt worden aan de belangen van den contractant ter eener zijde, maar steeds ten koste van den contractant ter andere zijde i.c. de europeesche handelaar.

Laatstgenoemde had toch weinig meer garantie voor het nakomen der verplichtingen door de Atjehsche contractanten dan een dikwijls zeer ver gedreven optimisme der militaire bestuurders.

Hoe velen, wier trouw aan geen twijfel onderhevig scheen, verlieten onze zijde om te sneuvelen of hun leven te eindigen in ballingschap. Hoe weinigen van de ons trouw blijvenden konden zich veilig in hun eigen gebied bewegen en behoorlijk contrôle uitoefenen op aanleg en onderhoud van pepertuinen, waarvan de europeesche handelaar als pangkajgever optrad.

Herhaaldelijk kwam het voor dat de aneu' seuneubo door de djahats vermoord werden of hun eigendom vrijwillig verlieten om te ontkomen aan de veelvuldige afpersingen waaraan zij van die zijde bloot stonden.

Ook het Pepersyndicaat ondervond tot zijn schade dat bovenbesproken factoren van grooter invloed waren op het welslagen der onderneming dan men aanvankelijk wel vermoed had. Te dezer plaatse zij echter reeds vermeld dat ook tal van omstandigheden van commercieelen aard hebben bijgedragen tot de mislukking van bedoeld sijndicaat, welke omstandigheden nader besproken zullen worden onder het hoofdstuk „Peperhandel enz”.

Aanleg en Onderhoud van Pepertuinen.

Boschkappen.

Zoodra de peutoeha de noodige planters bijeengebracht heeft, begeeft men zich gezamenlijk naar het uitgekozen terrein om zoo spoedig mogelijk over te gaan tot het bouwen eener gemeenschappelijke woning, welke van zeer temporairen aard en mitsdien ook uiterst primitief is. Later bouwt ieder planter zich een eigen woning waar hij met vrouw en kinderen verblijf zal houden. Toen de peperseuneubo's ter Oost- en Westkust nog uitsluitend geëxploiteerd werden door vreemdelingen uit Groot-Atjeh en Pidië bestond de bevolking dier tuinen alleen uit mannen, onder deze omstandigheden waren excessen op sexueel gebied niet zeldzaam. Zoo spoedig mogelijk maakt men een aanvang met het boschkappen, somstijds geschiedde zulks met behulp van gehuurde werkkrachten, waarvoor de aneu seuneubo van den pangkajgever een bedrag ontving, hetwelk berekend werd naar de zwaarte van het te kappen bosch. Voor het kappen van zwaar bosch betaalde men ongeveer *f* 20.— per 1000 peperplanten (d.w. een terrein voldoende voor het aanplanten van genoemd aantal peperplanten).

De voor dit doel verstrekte voorschotten moesten eveneens worden terugbetaald.

Het gekapte hout wordt opgestapeld en verbrand, na 2-3 maal branden is het terrein gewoonlijk voldoende gezuiverd om tot het uitplanten der padi over te gaan. Stronken van zware boomen laat men gewoonlijk staan om ze ten slotte door herhaaldelijk branden te vernietigen.

Vaststelling der grenzen.

Na het boschkappen begint men de grenzen van den seuneubo aan te geven, zulks geschiedt echter slechts aan drie zijden. Aan de zijde welke niet door een grenslijn wordt aangegeven bestaat voor de tuineigenaren ten allen tijde gelegenheid om de bestaande aanplantingen uit te breiden.

Aan de andere zijde kunnen andere pangkajgevers nieuwe tuinen doen aanleggen, mits de pangkajgever van den bestaanden seuneubo geen gebruik maakt van zijn recht om ook hier uitbreiding te geven aan zijne pepertuinen. In dit geval is laatst-

genoemde echter verplicht binnen een bepaalde termijn tot ontginning over te gaan, doet hij zulks niet dan kan de heer des lands andere aanvragers toestemming verleenen om de gevraagde gronden te exploiteeren.

De verplichting om binnen een zekeren termijn tot exploitatie over te gaan, rust trouwens op alle ondernemers, treden de landschapshoofden zelf als pangkajgever op, dan zijn die natuurlijk, als bezitter van de woeste gronden in hun gebied, geheel vrij in het bepalen van het tijdstip waarop zij de exploitatie wenschen te beginnen.

Beplanting der schoongebrande terreinen.

Zooals hierboven reeds werd aangestipt gaat men na het branden zoo spoedig mogelijk over tot het uitzaaien van padi. Met behulp van een puntigen stok worden plantgaten gemaakt waarin de padikorrels uitgestrooid, zulks geschiedt zonder eenige voorafgaande grondbewerking.

Deze wijze van uitzaaien noemt de Atjeher „tadjoe". Herhaaldelijk komt het voor dat de padiaanplant mislukt, de pangkajgever moet in dit geval den planter bijspringen, waardoor het totaal der voorschotten dikwijls tot een niet onaanzienlijk bedrag oploopt.

Planten van dadapstekken.

Tijdens de padi te velde staat, koopt de aneu' seuneubo dadapstekken op, welke moeten dienen als schaduw en tevens als steunboom.

De lengte dier stekken varieëert gewoonlijk van 1 — 1,5 M., aan de onderzijde worden ze puntig toegesneden, de Atjeher meent namelijk dat hierdoor een sterker wortelvorming plaats heeft dan wanneer de stekken in een plat vlak eindigen. De waarheid is dat men voor het uitplanten der dadapstekken slechts kleine plantgaten maakt, waardoor het uitplanten van puntig toegesneden stekken veel minder tijd en moeite kost dan van die welke in een plat vlak eindigen.

Men vermijdt zooveel mogelijk kneuzingen van de zeer gevoelige bastlagen, teneinde rotting door infiltratie van regenwater te voorkomen; zooals bekend is vormen dergelijke wonden tevens een gezochte schuilplaats voor tal van insecten.

Al naar gelang van de qualiteit van den bodem worden de dadapstekken op 2—2,5 M. uitgeplant (4—5 hasta). Vlijtige planters beschermen het topeinde der pas uitgeplante stekken door het aanbrengen van schutbladeren van diverse palmen of andere planten, teneinde rotting of uitdrooging van dien top te voorkomen.

De Atjeher kent verschillende dadapsoorten doch gebruikt in zijn pepertuinen vrijwel uitsluitend „reudeub idi of reudeub minjeu", een weinig gedoornd krachtig groeiend type.

De dadap heeft betrekkelijk weinig last van ziekten, zijn ergste vijanden zijn een kleine groene bladvretende rups en de zoo gevreesde dadapboorder, welke laatste echter zelden algeheele afsterving van den boom veroorzaakt. Boomen waarin dit insect zich ontwikkelt verliezen doorgaans een gedeelte van den stam, doch maken onmiddellijk onder het afgestorven gedeelte een of meerdere uitloopers.

De dadapstekken worden geregeld opgesnoeid waarbij men niet altijd de noodige omzichtigheid betracht, de takken worden op ruwe wijze en met stompe kapmessen afgeslagen, zoodat inscheuring van het overblijvend gedeelte of van den stam herhaaldelijk voorkomt.

Toch is het maken van gladde wonden en het afsnijden der takken tot dicht bij den stam van zeer grooten invloed op de verdere ontwikkeling van den boom.

Gewoonlijk geeft de dadap na 1,5—2 jaar genoeg schaduw om de jonge peperstekken te kunnen uitplanten. Gedurende dit tijdperk houdt de planter zich bezig met het graven der afvoerleidingen.

Waterleidingen.

Vroeger was het algemeen gebruikelijk dat de Oelèëbalang zorgde voor het graven van de hoofdleiding, voor welke arbeid hem een aandeel der betrokken seuneubo werd toegekend, welk aandeel een onderdeel vormde van de inkomsten welke het landschapshoofd genoot uit de in diens gebied gelegen pepertuinen „Wathe Oelèëbalang" (onder het hoofdstuk „Heffingen" zal hierop nader worden teruggekomen).

Het graven van die hoofdleiding geschiedde niet altijd door

den Oelèëbalang doch dikwijls ook door andere personen, die hierdoor recht verkregen op een gedeelte van den wathe Oelèëbalang, welk aandeel dan bij mondelinge overeenkomst werd vastgesteld.

Herhaaldelijk kwamen gevallen voor dat zich meerdere rechthebbenden op deze belasting aanmelden.

Tegenwoordig zorgen de planters veelal zelf voor het graven dier hoofdleiding waardoor zij niet meer afhankelijk zijn van den goeden wil van den Oelèëbalang of van andere rechthebbenden op den zoogenaamden wathe loeëng.

Geen zeldzaamheid was het toch wanneer de aanleg van den loeëng tengevolge van geldgebrek werd gestaakt of aan het onderhoud niet de noodige zorgen besteed werden, waardoor de planters dikwijls aanzienlijke schade leden. Ook de peutoeha seuneubo was verplicht om hulp te verleenen voor het graven der secundaire leidingen; voor het tot stand komen der overige leidingen moesten de planters zelf zorg dragen.

Het aantal en de capaciteit dier leidingen was natuurlijk geheel afhankelijk van de gesteldheid van het terrein, uitteraard koos men meestal terreinen waar men met een minimum drainage kon volstaan.

Werden de kleinere leidingen door koelies gegraven dan werden de hieruit voortvloeiende kosten door de planters gedragen.

Over het algemeen wordt veel zorg besteedt aan het onderhoud der waterleidingen, tenminste zoolang de peperprijzen loonend geacht worden, later toch zal blijken dat de Atjeher maar al te zeer geneigd is om bij een eenigszins aanhoudende daling der marktwaarde zijn tuinen te verwaarloozen, ja dikwijls geheel à l'abandon te laten.

Aanplanten der Peper.

Gewoonlijk kan men 1,5 — 2 jaar na het uitplanten der dadapstekken overgaan tot het planten der peperstekken. Van zaailingen wordt nooit gebruik gemaakt omdat van stek gekweekte planten veel eerder productief worden en buitendien veel minder zorg en onderhoud vergen dan eerstgenoemde.

De stekken worden meestal opgekocht van bezitters van bestaande pepertuinen, de waarde van dit plantmateriaal is geheel

afhankelijk van plaatselijke toestanden. Als stekmateriaal gebruikt men bij voorkeur de scheuten welke aan den stengelvoet ontspruiten, soms ook worden de onderste takken in de aarde gelegd om ze op deze wijze te doen wortelen, waarna men ze afsnijdt. Deze stekken worden echter zelden op grooten schaal aangeplant, men plant ze naast de overgebleven boomstronken en zoo deze niet in voldoende hoeveelheden aanwezig zijn, langs kunstmatig aangebrachte steunsels.

Het uitplanten der stekken geschiedt zoo mogelijk gelijktijdig met of onmiddellijk na het planten der dadap ten einde, zoodra de dadap voldoende schaduw geeft, over het noodige plantmateriaal te kunnen beschikken. De peperstekken hebben in dien tijd gelegenheid gehad zich tot een vrij aanzienlijke lengte te ontwikkelen. Het bovenste gedeelte (tot op 1,5 voet boven den grond) wordt afgesneden en als plantmateriaal gebruikt. Dit afgesneden gedeelte wordt verdeeld in stekken ter lengte van 2—3 geledingen (zoogenaamde patahan). Na de stekken van hun bladeren te hebben ontdaan gaat men over tot het uitplanten bij de dadapboomen. Van te voren heeft men op korten afstand van die schaduwboomen plantgaten gemaakt ter grootte van een kubieke voet. Stalmest wordt zelden gebruikt, eerstens omdat de boschgronden waarop de jonge pepertuinen worden aangelegd gewoonlijk vrij rijk zijn aan voedende bestanddeelen en secundo omdat men stalmest nadeelig acht voor de jonge wortels der peperstekken.

Men beschermt de jonge stekken tegen uitdrooging door het aanbrengen van bijeengebonden bladeren van alang-alang, welk bindsel den vorm heeft van de stroohulzen waarin men flesschen verpakt, het geheel bedekt de jonge stek als een muts.

Het nut om de stekken glad en dicht onder een knoop af te snijden is iederen Atjeher bekend.

Zoodra de stekken doorgroeien en uit het beschermend omhulsel te voorschijn komen, spreekt de Atjeher van „djih pòh seuneulop".

Zijn de planten ongeveer 10 maanden oud dan noemt men dit stadium „meueumpoeng manoh" (de plant vertoont gelijkenis met een koeroengan hajam); een andere benaming is die van meupoetjōh djeue (wanneer de plant na ongeveer 2 jaar een zekere

overeenkomst vertoont met een door de bevolking gebruikt vischnet).

Is het bovenste gedeelte der plant zwaarder dan het onderste dan vergelijkt men den vorm der peperplant met den kop van een olifant „meuoelèe gadja".

Heeft eindelijk de plant de hoogte bereikt van de in gebruik zijnde peperladders dan heet zij „tangkoh" (ladder). Vertakken zich de stekken niet sterk genoeg dan maakt men ze na verloop van eenigen tijd van den steunboom los en legt het onvertakte gedeelte spiraalsgewijze om den dadapboom in den grond.

Deze manipulatie heeft een tweeledig nut, eerstens heeft men geen improductief stengel of stamdeel en ten tweede versterkt men de geheele plant door het in 't leven roepen van een uitgebreider wortelnet. Door het inleggen van een gedeelte van den stengel worden bij alle geledingen van dat deel nieuwe wortels gevormd terwijl zich uit de knoppen nieuwe ranken ontwikkelen.

Voor het inboeten maakt men gebruik van afleggers d. w. z. men plant den stek bij een kunstmatig steunsel en leidt hem zoodra de ontwikkeling voldoende wordt geacht, onder den grond naar de plaats waar moet worden ingeboet. Teneinde verrotting te voorkomen worden de bladeren van te voren verwijderd.

De Atjehsche peperplanter snijdt niet meer dan twee maal patahan van de zooevengenoemde wortelstekken, omdat de groeikracht van patahan van een 3^den^ of 4^den^ snit aanmerkelijk minder is dan die van de beide eerste. Bij het maken van afleggers van oude peperstruiken wordt het in te leggen deel niet geringd (ontdaan van een gedeelte der bastlagen) maar draait men den in te leggen tak een paar maal om waardoor deze op een bepaalde plaats gekneusd wordt, te dier plaatse zullen zich na 3 — 4 weken voldoende wortels ontwikkeld hebben om den tak van de moederplant te kunnen scheiden. Hoewel de peper hechtwortels bezit welke zich gemakkelijk aan de dadap hechten, vereischt het aanbinden der ranken vrij veel werk. Voor het binden gebruikt men veelal pisangvezels; tenminste zoolang de planten nog weeke stengels hebben. Zijn de stengels eenmaal houtachtig dan gebruikt men sterker en duurzamer vezels, alleen voor het binden der jonge uiteinden blijft men pisangvezel gebruiken, ten einde kneuzing dier weeke deelen te voorkomen.

Het onderhoud der tuinen bepaalt zich in hoofdzaak tot het

schoonhouden der waterleidingen, hetgeen in den droogen tijd plaats heeft.

De tuinen zelf worden gewoonlijk onmiddellijk na den pluk schoongemaakt, tegelijktijdig wordt dan de dadap gesnoeid om den kort daarop volgenden bloei voldoende licht te geven. Deze laatste werkzaamheid wordt steeds met vrij veel zorg uitgevoerd omdat de Atjeher weet, dat er anders van de vruchtzetting weinig terecht komt. Langdurige droogteperioden zooals die aan de Noord- en Oostkust dikwijls voorkomen doen dikwijls tal van volwassen peperplanten afsterven.

Gedurende den droogen tijd maakt de Atjeher zijn tuinen bij voorkeur niet schoon, teneinde vooral op zware kleigronden het scheuren van den bodem te vermijden en dientengevolge kneuzing van het wortelgestel te voorkomen, Het is inderdaad een feit dat de peperwortels buitengewoon gevoelig zijn, de hardheid van den bodem is overigens op zich zelf reeds een beletsel voor het schoonmaken.

Het dadapsnoeisel en het onkruid worden op hoopen verzameld en verbrand.

Deze handelwijze verdient alleszins aanbeveling omdat hierdoor eieren, larven en engerlingen vernietigd worden. Verder worden de steriele vruchttakken weggesneden, hetgeen geschiedt na dat de vruchtzetting heeft plaats gehad; zou men dit nog tijdens den bloei doen dan liep men gevaar de bloeiwijzen te beschadigen.

Hebben de planten ongeveer de hoogte van de plukladders bereikt dan worden de topeinden niet meer aangebonden doch laat men de uiteinden der takken naar beneden hangen, waardoor een stremming in den lengtegroei ontstaat.

Bloei, Vruchtdracht en Pluk.

De peper bloeit reeds het tweede jaar na het uitplanten, de hiervan verkregen oogst is echter zoo gering dat men het dikwijls niet loonend acht die intezamelen, eerst het 4[de] jaar is de oogst van beteekenis.

De aneu seuneubo behoeft ook van hetgeen voor het 4[de] jaar geoogst wordt, geen hacil te betalen.

De bloeiperiode duurt ongeveer 3—4 maanden en is evenmin als die van den oogst voor alle streken van Atjeh gelijk. Beide

perioden zijn afhankelijk van de plaatselijk sterk uiteenloopende groeivoorwaarden, Zoo treden bloei en vruchtdracht in de Pepertuinen ter Westkust gewoonlijk 3—4 maanden eerder in dan aan de Oostkust.

Zelfs plaatselijk kan de bloeiperiode wel 1—2 maanden later of vroeger intreden dan in een vorig jaar.

Het geheele ontwikkelingsproces van de vrucht, dus van het begin van den bloei tot het tijdstip waarop men plukt, duurt ongeveer 6 maanden, ook de duur van deze periode is min of meer afhankelijk van den regenval.

In het wordingsproces der vruchten onderscheidt de Atjeher verschillende stadiën:

1. Babah toelo (Bloemknop).
2. Boengong (Ontwikkelde bloeiwijze).
3. Djih peudoeë banja (begin van de kiemwitvorming).
4. Meutalòe kranam (de nog weeke vruchten).
5. Meuaneu panjòe (een meer gevorderd stadium).
6. Meu leë laot tjoet (de reeds harde groene vruchten).
7. Meu leë laot rajeu (even voor het kleuren der bessen).
8. Poetih geutiëe (de volrijpe vruchten).

In een der beide laatstgenoemde perioden wordt de Peper geplukt, voor de bereiding van witte peper moeten de bessen doodrijp geplukt worden. Bij het plukken wordt altijd een klein percentage van den oogst als natuurlijke witte peper afzonderlijk ingezameld, dit zijn de bessen van den eersten bloei welke deels afgevallen deels volrijp aan den plant geworden zijn. De zoogenaamde zwarte peper is de niet geheel rijpe bes.

Het plukken geschiedt niet altijd met de noodige zorg, gewoonlijk worden de trossen afgerist.

De productie der pepertuinen op verschillende leeftijden is natuurlijk van tal van omstandigheden afhankelijk en kan dan ook in twee opeenvolgende jaren zeer uiteenloopen. Behalve de physische en chemische gesteldheid van den bodem heeft de regenval een zeer grooten invloed op de qualiteit en de quantiteit van den oogst. Ook het onderhoud der tuinen is van grooten invloed op de productie, de peperplant kan absoluut niet tegen verwaarloozing, zulks is gedurende het tijdperk 1890 — 1899 maar al te dikwijls gebleken. In bedoeld tijdvak waren de prijzen

buitengewoon laag en besteede men dientengevolge slechts weinig zorg aan het onderhoud der tuinen, waardoor de productie van jaar tot jaar achteruit ging en men ten slotte de aanplantingen geheel à l'abandon liet.

Jonge aanplantingen kunnen van 5 — 10 pikoels per 1000 ranken opbrengen, welke productie kan stijgen tot een maximum van 20 pik., als bevredigend gemiddelde wordt 10 pikoel aangenomen.

De leeftijd welke de peperrank kan bereiken is ook weer afhankelijk van verschillende factoren waarvan de voornaamste zijn: Bodem, standplaats en regenval. In de vruchtbare vlakte aangelegd kunnen de pepertuinen tot 25-jarigen leeftijd productief blijven, in heuvelterreinen worden ze gewoonlijk niet ouder dan 15 jaar. In het eerste geval is echter op 15-jarigen leeftijd het hoogtepunt der productie bereikt, na dien tijd wordt de opbrengst geregeld minder.

De productie der meeste tuinen is in vele streken beneden het hierboven opgegeven gemiddelde, hetgeen uitsluitend een gevolg is van de verwaarloozing waaraan deze gedurende langer of korteren tijd werden prijs gegeven.

Die verwaarloozing mag niet uitsluitend geweten worden aan de minder gunstige politieke toestanden, maar moet voor een niet onbelangrijk deel op rekening gesteld worden van de groote schommelingen waaraan de peperprijzen onderhevig zijn.

Voor het plukken gebruikt men dubbele ladders en een bepaald soort mand.

Peperplanten welke weinig of niets meer produceeren noemt de Atjeher lada agam (manlijke peper).

Bereiding van het Product.

De zoogenaamde zwarte peper wordt op hoogst primitieve wijze bereid, men droogt de trossen gedurende 7—8 dagen op matten op een schoon geveegd gedeelte van het terrein bij de woningen.

Vervolgens worden de bessen van de trossen gedaan, hetgeen meestal door middel van de voeten geschied. Door te zeven kan men vervolgens de verschillende ongerechtigheden als „zand," steenen, vruchtsteelen enz. verwijderen, hetgeen echter meestentijds achterwege wordt gelaten. Evenals met boschproducten tracht

de Atjeher ook bij de peper allerlei kwade praktijken in toepassing te brengen, in de hoop hierdoor gewichts- of volumevermeerdering te verkrijgen zonder dat de opkoopers zulks bemerken.

Bij de verzending voor de europeesche markt kan men op een gewichtsverlies rekenen van minstens 10 en hoogstens 17%, welk gewichtsverlies veroorzaakt wordt door het verwijderen van bovenbedoelde onzuiverheden.

Witte peper wordt door de bevolking weinig bereid, men ziet in deze bewerking geen voordeel, tenzij de peper buitengewoon superieur is.

Gemiddeld verkrijgt men van de zwarte peper bij bereiding slechts 30—35% witte. Voor het bereiden van witte peper zijn waschmachines in den handel, welke echter door de bevolking niet gebruikt worden. Men laat de vruchten eenige dagen broeien en verwijdert vervolgens het vruchtvleesch door wassching, welke bewerking met de hand geschiedt.

Soorten en variëteiten.

De Atjehsche peperplanter onderscheidt 3 variëteiten:

1 *Lada koelit.*

Dik blad. Harde stengels. Vruchtdracht onregelmatig. Groote doch dikwijls holle zaden. Vormt veel onvruchbare takken (simeuloe). Wordt hooger dan de andere.

2. *Lada minjeu* of *Lada selassih.*

Met dunne lichtgroene bladeren. Veel vruchten welke klein van stuk zijn. Slappe takken. Het aanbinden vereischt meer zorg dan bij de vorige.

Meest gewilde type.

3. *Lada tjangòe.*

Kleinbladerig, langzaamgroeiend. Vertakt zich weinig. Vruchtvorming rijkelijk. Zaden klein.

Ziekten en Plagen.

De Peper is in dit gewest weinig aan ziekten onderhevig. Het ziekelijk voorkomen van vele planten wordt doorgaans veroorzaakt door onvoldoende drainage, stagneerend water kan de peper absoluut niet verdragen.

De gevaarlijke nog onbekende ziekte welke op Java de Peper-

aanplantingen teistert, heeft hier gelukkig nog geen intrede gedaan.

Bedoelde ziekte welke aan aaltjes of aan parasitische schimmels wordt toegeschreven, veroorzaakt een soort wortelrot.

De jonge peperplanten worden nog wel eens aangetast door witte mieren, ter verdrijving dezer vijanden wordt in de pepertuinen de zoogenaamde ba boega aangeplant. Ba boega is een tot de familie der Euphorbiacceae behoorend gewas; een door de wortels afgescheiden vocht doodt de witte mieren. Deze dieren verdwijnen ook wanneer men bedoelde planten in de pepertuinen zet.

In de Pepertuinen op P. Wè kon herhaaldelijk beschadiging door rook geconstateerd worden.

Het is bekend dat het in rook aanwezig creosoot beginsel de eigenaardige vlekken op de bladeren veroorzaakt.

Ook de vruchtdracht zou volgens de bevolking op ongunstige wijze door den rook beinvloed worden.

Heffingen.

De verschillende heffingen welke vroeger door de landschapshoofden gedaan werden, vat men in het algemeen samen onder den naam van wathé of hacil, welke benamingen voor een deel dier heffingen als minder juist gequalificeerd moeten worden.

De naam wathé heeft eigenlijk alleen betrekking op grondrechten en uitvoerrechten, zoo dient men te spreken van wathé radja en wathé Oelèëbalang, maar van adat peutoeha en adat pangkal.

De oorspronkelijke heffingen werden dus uitsluitend door den heer des lands gedaan, hij betaalde hiervan de aan anderen toekomende aandeelen, tenminste wanneer zulks hem gelegen kwam.

Dikwijls kwam het voor, dat peutoeha's en andere rechthebbenden hun aandeel in die heffingen in het geheel niet of slechts gedeeltelijk uitbetaald kregen, in het laatste geval soms nog na verloop van zeer langen tijd.

Later kwam het herhaaldelijk voor dat de hoofden een hunner ondergeschikten machtigden tot het innen dier heffingen, ja het recht hiertoe zelfs aan Chineezen verpachten.

De machtigste vorst was hij in wiens gebied de uitvoerhaven lag en waar gewoonlijk ook de grootste en meest bevaarbare rivier werd aangetroffen.

Iedere Oelèëbalang trachtte zooveel mogelijk in het bezit te komen van een of andere koeala, teneinde recht te krijgen op de zoogenaamde adat koeala.

De arme planters wier seuneubo's diep in de binnenlanden waren gelegen, moesten dikwijls, bij het vervoeren van hun product naar de naaste haven, belangrijke sommen betalen aan de Hoofden wier gebied zij moesten doortrekken.

De Hoofden, waren verplicht tot het onderhouden der verkeerswegen in hun gebied en dienden zorg te dragen voor de veiligheid; de wijze, waarop zij zich meestentijds van die verplichtingen kweten, liet veel te wenschen over.

Waar het landschapshoofd, zooals wij reeds vroeger zagen, oorspronkelijk de eenige voorschotgever was, moest alle peper afkomstig van de met zijn voorschotten aangelegde tuinen ook aan hem verkocht worden. Hij bepaalde de dagen waarop hij met zijn peutoeha's aan de koeala zoude zijn om de peper te ontvangen, ook de peper uit seuneubo's welke niet met voorschotten van het landschapshoofd werkten, moest aan dien potentaat verkocht worden.

Voor laatstgenoemde peper behoefde echter geen adat pangkaj betaald te worden, het totaal bedrag der heffingen was voor de verafgelegen seuneubo's minder dan voor die uit dichterbij gelegene, was dus afhankelijk van de meerdere of minder transportkosten welke men zich, om de peper te kunnen verkoopen, moest getroosten. Bij den verkoop werd tevens het totaal der heffingen verrekend, later toen ook anderen als geldschieter (pangkalgever) optraden veranderde de hier boven beschreven toestand in vele opzichten, welke veranderingen onder het Hoofdstuk „Handel" nader besproken zullen worden.

Hoewel de heffingen in de verschillende peperuitvoerende landschappen zeer groote verschillen vertoonden, hadden zij toch overal hetzelfde karakter, namelijk van een vast recht, onafhankelijk van de fluctuatie waaraan de prijzen onderhevig zijn.

Bij de zoogenaamde Scheepvaartregeling of liever gezegd de regeling der rechtenheffingen ten behoeve van de Hoofden in de zelfbesturende landschappen, werden de verschillende heffingen wettelijk geregeld, zulks geschiedde bij besluit van den Civ. en Mil. Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden, d.d. 11 November 1898, Nr. 77/K.

Reeds in 1892 was een einde gemaakt aan de sluiting der Atjehsche havens en werden eenige dier havens voor den algemeenen handel opengesteld, hoewel onze bemoeienis zich gedurende die periode bepaalde tot het heffen der uitvoerrechten en zulks alleen nog maar in de Afdeelingen Noord- en Oostkust, ter Westkust was onze bemoeienis in zake heffingen vrijwel nihil.

Eerst na 1898 werden ook invoerrechten geheven.

Vele heffingen werden bij bovengenoemde regeling afgeschaft, deels gewijzigd. Lang voor het in werking treden van de Scheepvaartregeling waren reeds tal van partieele regelingen getroffen, welke echter gewoonlijk een uiterst kort bestaan hadden.

Meestentijds beoogden die regelingen begunstiging van personen op wier goede gezindheid ten opzichte van het Gouvernement men veel prijs stelde, zoo kwam voor de Onderafdeeling Meulaboh in 1884 een regeling tot stand welke in 1890 weder werd gewijzigd door den Gouverneur van Teijn, terwijl de Ass.-Resident de Neve nog in hetzelfde jaar wederom een wijziging aanbracht.

Over het algemeen geven die regelingen den indruk van volslagen onbekendheid met de vroegere en de bestaande gebruiken bij de bevolking, politiek en nog eens politiek was de zuurdeesem waarvan al die regelingen doortrokken waren.

Wijlen de controleur Cramer was de eerste besturende ambtenaar die in een uitvoerige nota den werkelijken stand van zaken bloot legde en op grond van de bestaande gebruiken een definitieve regeling der heffingen in Meulaboh voorstelde; zulks geschiedde bij 's Gouverneurs Besluit van 20 Juni 1902, Nr. 97/K.

Zoowel in de zelfbesturende landschappen als in het rechtstreeksch bestuurd gebied werd ten behoeve van het Gouvernement een uitvoerrecht geheven, hetwelk voor de Afdeeling Groot-Atjeh 4% van de waarde en in de Onderhoorigheden *f* 0.35 per pikoel bedroeg.

Voor de witte peper werd het uitvoerrecht op het dubbele van dat voor de zwarte peper gesteld, hoewel in verband met gewichtsverlies bij de bereiding en met de verhouding der marktprijzen van witte en zwarte peper dit uitvoerrecht billijkheidshalve op *f* 0.35 te stellen geweest ware.

In verband met de bovenvermelde gouvernementsheffing welke

de plaats innam van het vroegere sultansaandeel in de wathé Oelëèbalang (de zoogenaamde wathé radja) wordt gereleveerd dat het reeds vroeger besproken Pepersyndicaat, hetwelk de in de Onderhoorigheden opgekochte peper ter bereiding naar Koeta-Radja vervoerde, 2 maal uitvoerrechten moest betalen, eens bij uitvoer naar en de tweede maal bij uitvoer van bovengenoemde plaats. Bij besluit van den Civ. en Mil. Gouverneur van Atjeh en Onderhoorigheden d.d. 28 Juni 1904 Nr. 189/K. werd een einde gemaakt aan dezen hoogst ongewenschten toestand.

Ten behoeve van het zoogenaamde wegenfonds werd een bedrag van *f* 0.21 per pikoel geheven, hoewel bij onderzoek bleek dat de uniformiteit ten opzichte van deze heffing nog wel een en ander te wenschen overliet.

Hoe weinig men destijds op de hoogte was van de verschillende heffingen bleek ten duidelijkste uit een missive van den Gouverneur van Heutsz aan den Ass.-Resident der Onderhoorigheden, waarin bevreemding wordt uitgesproken over het feit dat het totaal bedrag der peperhacil ter Noordkust geind (per pikoel) zooveel verschilde van hetgeen ter Oost- en Westkust geheven werd. In laatstgenoemde streken varieerde het totaal bedrag der heffingen per kojan (20 pikoel, tusschen $ 33—51, terwijl men aan de Noordkust ver beneden dit minimum bleef.

De in deze missive geuite veronderstelling, dat de adat peutoeha nog door de Hoofden geind zoude worden, bleek juist te zijn, een handelwijze welke in flagranten strijd was met de beginselen welke bij de regeling der contrôle op de in- en uitvoerrechten hadden voorgezeten; volgens deze regeling moesten de besturende ambtenaren de wathé van den met de inning belasten ambtenaar ontvangen en aan rechthebbenden uitkeeren.

Alvorens verder te gaan over onze faits et gestes ten opzichte van den peperhacil komt het mij niet ondienstig voor een algemeen overzicht te geven van de beteekenis en den oorsprong der verschillende heffingen.

Wathé Oelèebalang.

Is het aandeel van het landschapshoofd van de voor de peper verschuldigde hacil of wathé, hetwelk vroeger door hem zelve maar sedert 1898 door onze bemiddeling geind werd.

Tijdens het Sultanaat moest van dit aandeel een gedeelte worden afgestaan ten bate van den Sultan, welke belasting bekend stond onder den naam van hacil radja.

Deze hacil radja mag niet verward worden met de zoogenaamde hacil radja van de Oostkust van Atjeh, welke daar slechts een andere benaming van hacil Oelëèbalang is.

Ook de zoogenaamde wathé loeëng, vormde een onderdeel van de wathé oelëèbalang, elders zagen wij reeds dat het landschapshoofd eertijds verplicht was de hoofdafvoerleiding van de seuneubo te doen graven, geschiedde zulks door derden dan ging het recht op de hacil loeëng ook op hen over.

Werd de loeëng door de planters zelve gegraven dan behoefden deze geen hacil loeëng te betalen.

Adat pangkal.

Trad het landschapshoofd zooals vroeger steeds het geval was, als pangkalgever op, dan verkreeg hij hierdoor recht op zoogenaamde adat pangkal (rente).

Deze rente was oorspronkelijk evenals de wathé Oeleèbalang een vast recht, dus onafhankelijk van de marktwaarde der peper en was verschuldigd zoolang de seuneubo productief was.

Later toen vele andere lieden als pangkalgever optraden, werd de adat pangkal weliswaar door den Oeleèbalang geind, doch moest door hem aan rechthebbenden worden afgedragen.

Adat peutoeha.

Deze heffing welke destijds evenveel bedroeg als de adat pangkal, was de belooning van het tuinhoofd, die behalve eenige gebruikelijke doch niet verplichte schenkingen geen vaste inkomsten genoot.

Had een tuinhoofd nog een of meerdere peutoeha (oebit) onder zich dan werd de adat peutoeha van de peper uit een bepaalde seuneubo gelijkelijk verdeeld tusschen den peutoeha besar en den betrokken peutoeha oebit (ketjil).

Zoowel de peutoeha pangkal als de peutoeha seuneubo zonderden een deel hunner inkomsten af ten behoeve van den haria keudeh en den Keudjoereën laot, die zich aansprakelijk stelden voor het opschuren en het vervoeren van de peper.

Beide heffingen waren bekend onder den naam van Kamsèn (een verbastering van het engelsche Commission en Adat Koeala).

Adat boom.

Voor het openstellen van alle havens werd op de enkele havenplaatsen, die reeds voor den handel waren geopend, dikwijls een belasting geheven ten behoeve van den Oelèëbalang in wiens gebied de havenplaats was gelegen, bekend onder den naam van adat boom; bedoelde belasting werd zelfs nog geheven op plaatsen waar de hacilheffing reeds geruimen tijd door ons geschiedde.

Vroeger had de Oelèëbalang, in wiens gebied de havenplaats was gelegen, de verplichting om zorg te dragen voor het aanleggen van een loopplank (pier of boom) teneinde het inladen van de peper te vergemakkelijken, toen na onze vestiging die verplichting uiteraard op ons overging werd de heffing dier adat boom door den Gouverneur van Heutsz terecht als onwettig gequalificeerd en mitsdien verboden.

De reeds genoemde keudehbelasting (kamsèn) werd door genoemden bestuurder als wettig erkend mits op duidelijke en voor iedereen begrijpelijke wijze op de keudehs gepubliceerd werd hoeveel de betrokken haria keudeh voor het opschuren der peper mocht eischen. Op grond van de vele misbruiken welke successievelijk aan het licht waren gekomen werd deze heffing door den Gouverneur van Daalen afgeschaft.

Bij de behandeling van den Peperhandel zal nader worden teruggekomen op de verschillende beteekenis welke aan het woord kamsèn gehecht werd.

Wathé djalan.

Ook deze reeds vroeger besproken doorvoerbelasting moest verdwijnen, toen de Gouverneur van Heutsz de wegen neutraal verklaarde, zoodat iedereen hiervan vrijelijk gebruik mocht maken.

In plaats van deze heffing werd onder denzelfden naam door het Bestuur een nieuwe belasting ingevoerd ten behoeve van het zoogenaamde wegenfonds, uit welk fonds aanleg en onderhoud van wegen bekostigd werden. Over het feit dat dit fonds ook

zeer dikwijls voor andere doeleinden werd aangesproken is reeds zooveel gezegd en geschreven, dat wij er te dezer plaatse niet verder over behoeven uit te weiden.

Wathé tanoh.

Een slechts in enkele streken voorkomende heffing, welke ten bate kwam van de oorspronkelijke bezitter van den grond, de hoofden der emigranten (o.a. in Meulaboh).

Bij Besluit van den Civ. en Mil. Gouverneur d.d. 12 Dec. 1906 Nr. 112/K., werd de bestaande regeling der peper hacil geheel gewijzigd. Hierbij werd in afwijking van de adat en van de vroeger van Gouvernementswege getroffen regelingen, bepaald, dat de wathé Oelèëbalang in den vervolge niet meer als vast recht onafhankelijk van de marktwaarde zoude worden geheven maar dat die heffing zou bedragen 10°/₀ van de marktwaarde op het tijdstip van uitvoer.

Deze maatregel, hoe goed ook bedoeld, is in niet geringe mate oorzaak geweest van den achteruitgang der Pepercultuur. Meende de Gouverneur van Daalen den individueelen peperplanter economisch sterker te maken door hem in slechte tijden minder hacil te laten betalen, de praktijk heeft bewezen dat het eenig resultaat van dien maatregel geweest is — — — — ontevredenheid onder de Hoofden.

Ook de vermindering van de adat pangkal heeft de animo tot het geven van voorschotten voor aanleg en onderhoud van pepertuinen vrijwel tot het nulpunt doen dalen. Vroeger werd toch reeds uiteengezet hoe groot de risico der meeste pangkalgevers in vele streken was.

Alvorens bovenbedoelde regeling nader te ontleden moge een overzicht volgen van de lasten welk in de verschillende streken van Atjeh op de peper rusten.

De wathé Oelèëbalang (zonder inbegrip van de adat) bedroeg in: Meulaboh en Tapa Toean *f* 1.22[5], *f* 1.05, Pidië *f* 1.30, Lhō' Seumawè *f* 1.30, Idi, *f* 1.68, Bajeuen *f* 2.03, Poeloe Raja *f* 1.27.

Volgens de opgave van den toenmaligen Ass.-Res. der Onderhoorigheden wien door Gouverneur van Daalen een onderzoek naar de verschillende heffingen werd opgedragen en die op grond hiervan

een voorstel tot een meer rationeele regeling indiende, bedroeg de wathé Oelèëbalang in Meulaboh en Tapa Toean aanmerkelijk minder dan hierboven werd aangegeven, men had namelijk verzuimd de wathé loeëng welke *f* 0.35 bedroeg, onder de wathé Oelèëbalang op te nemen.

Later zijn die bedragen vooral voor Idi en Bajeuen (Langsa) aanmerkelijk verminderd.

Men ziet uit bovenstaande opgave dat het bedrag der wathé Oelèëbalang in de verschillende streken varieerde tusschen *f* 2.03 en *f* 1.05, met een gemiddelde van *f* 1.54.

Bovengenoemde bestuursambtenaar kwam bij diens onderzoek tot een gemiddelde van *f* 1.28 en stelde derhalve voor het bedrag der wathé Oelèëbalang voor geheel Atjeh vast te stellen op *f* 1.30 per pikoel.

Zooals reeds vermeld werd, meende de Gouverneur van Daalen een heffing van 10⁰/₀ van de waarde te moeten prefereeren.

De adat peutoeha bedroeg in:

Pidië, *f* 0.25, Meureudoe *f* 0.25, Lhō' Seumawè *f* 0.25, Idi *f* 0.77, Bajeuen *f* 0.98, Poelo Raja *f* 0.25, Meulaboh *f* 0.35, Tapa Toean *f* 0.45, met een gemiddelde van *f* 0.47; voorgesteld werd deze heffing vast te stellen op *f* 0.40.

De adat pangkal vertoonde eveneens groote verschillen:

Pidië en Meureudoe *f* 0.50, Lhō' Seumawè *f* 0.35, Idi *f* 0.34, Bajeuën *f* 0.49, Poelo Raja *f* 0.50, Meulaboh *f* 0.35, Tapa Toean *f* 0.73, gemiddeld *f* 0.52; voorgesteld werd een uniforme heffing van *f* 0.50 vast te stellen.

De wathé djalan, welke vroeger op *f* 0.21 was vastgesteld, bleek bij onderzoek niet uniform te zijn, t.w. in:

Pidië en Meureudoe *f* 0.17⁵, Lho Seumawè *f* 0.20, Idi *f* 0.35, Bajeuën *f* 0.35, Poeloe Raja *f* 0.15, Meulaboh *f* 0.21, Tapa Toean *f* 0.24, met een gemiddelde van *f* 0.24.

In de verschillende peperproduceerende districten van Groot-Atjèh werd gemiddeld een totaal bedrag van *f* 2.80 aan hacil betaald, behoudens een uitvoerrecht van 4⁰/₀ van de marktwaarde.

Wij zien dus dat de oorspronkelijk uniforme heffingen in den loop der tijden verschillende veranderingen hadden ondergaan en meestal belangrijk hooger waren geworden dan vroeger. Het laat zich hooren dat de Oelèëbalangs de hacil zoo hoog mogelijk

opvoerden, teneinde hunne verplichtingen tegenover de verzetspartij e. a. te kunnen nakomen.

Eenerzijds dus opvoering der heffingen, anderzijds aanzienlijke vermindering van de marktwaarde van de peper, achteruitgang van de cultuur moest wel een noodwendig gevolg van dien toestand zijn.

Als uitvloeisel van het door den Ass.-Resident der Onderhoorigheden uitgebracht rapport en een daarmede verband houdend voorstel tot regeling der verschillende heffingen, werd onderstaand besluit door den Gouverneur van Daalen uitgevaardigd.

Besluit 112/K. Koeta-Radja, 22 December '06.

Overwegende dat de wathé bij den uitvoer van peper in enkele landschappen in de Onderhoorigheden van het Gewest onevenredig hoog is opgedreven en dat genoemde belasting door den willekeur der landschapshoofden bijna in geen enkele streek dezelfde is, niettegenstaande zij aanvankelijk overal gelijk was.

Overwegende dat het in strijd is met de billijkheid en vooral ook met de belangen van de pepercultuur om, zooals tot nog toe geschiedt, toe te laten dat van het uitvoerartikel peper hetwelk aan fluctueerende prijzen onderhevig is, een betrekkelijk hoog recht wordt geheven in stede van een evenredig deel van de waarde van bedoeld artikel.

Overwegende dat de adat pangkal is begrepen in de wathé oelèëbalang, waarom de regeling van genoemde adat gevoegelijk aan belanghebbenden kan worden overgelaten.

Overwegende dat de heffing van een bijzonder recht ten behoeve van het wegenfonds geen reden van bestaan heeft, vooral ook omdat een zoodanig recht een onnoodigen druk uitoefent op de cultuur en in zekere mate belemmerend werkt op den vooruitgang van die cultuur.

Overwegende al verder dat een uniforme regeling van de wathé bij de meeste Hoofden instemming heeft gevonden.

Overwegende ten slotte dat het in het belang van een eerlijken handel is dat de hoeveelheid uit te voeren peper niet bij maat doch bij gewicht wordt vastgesteld en dat de wathé niet meer in dollars doch in Nederlandsch Indische munt wordt berekend.

Gelet op de van oudsher heerschende gebruiken te dien opzichte,

Heeft besloten:

Ten eersten: Met intrekking van alle ter zake bestaande regelingen vast te stellen de navolgende: Regeling van de heffingen van peper bij den uitvoer in Atjeh en Onderhoorigheden.

I. Bij den uitvoer wordt tot vaststelling der verschillende rechten de peper gewogen, waarbij de pikoel als eenheid van gewicht geldt.

II. De heffingen worden berekend in Nederlandsch Indische munt.

III. Onder geen voorwendsel mogen andere heffingen worden gedaan dan:

a. Wathé Oelèëbalang tot een bedrag van 10% van de waarde bij den uitvoer.

In deze wathé is de adat pangkal begrepen, is die pangkal niet door den Oelèëbalang verstrekt dan wordt de adat pangkal bij schriftelijke overeenkomst tusschen den pangkalgever en den Oelèëbalang geregeld, van welk contract het Bestuur inzage behoort te krijgen, opdat dit in de gelegenheid zij die adat pangkat voor rechthebbenden in te houden van de wathé Oelèëbalang. Volgens die gebruiken bedroeg de adat pangkal een soekee — *f* 0.35 per pikoel.

b. de adat peutoeha tot een bedrag zooals gemeenlijk volgens de aloude gebruiken werd geeischt, namelijk een soekee — *f* 0.35 per pikoel.

IV. Bij den uitvoer van witte peper worden de onder III vermelde heffingen voor zwarte peper verdubbeld.

V. De heffingen geschieden bij den uitvoer door den Ontvanger der In- en Uitvoerrechten, worden door dezen met den besturenden ambtenaar verrekend en laatstgenoemden betaalt ze aan rechthebbenden uit.

Verder wordt bij dit Besluit ook de wathé pinang geregeld.

Valt het bij artikel I en II bepaalde omtrent van maat en munt, waarop wij bij het behandelen van den peperhandel nader terug komen, toe te juichen, artikel III daarentegen heeft voor de pepercultuur verstrekkende ongewenschte consequenties gehad.

Zagen de landschapshoofden zich bij dit Besluit een bedrag van 10% van de marktwaarde der peper op het tijdstip van uitvoer toegewezen, welk percentage bij een marktwaarde van

f 15.— per pikoel dus *f* 1.50 zou bedragen, toch was men in de praktijk niet tevreden over dien maatregel.

Heel spoedig bleek dat de taxaties in de verschillende peperhavens sterk uiteenliepen, zoo werd o.a. te Lhō' Seumawè op eenzelfde tijdstip de peper *f* 4.— per pikoel lager getaxeerd dan te Langsa, terwijl de qualiteit van de peper der Noordkust aanmerkelijk beter is dan die van de Oostkust

Het verschil in qualiteit was dus bij de beoordeeling geenszins het criterium voor de marktwaarde geweest, het verschil in taxatie in beide havenplaatsen was alleen een gevolg van het feit dat de ambtenaren der in- en uitvoerrechten zich onderling niet hadden verstaan over de marktwaarde.

Bij diens circulaire d.d. 23 Januari 1907 Nr. 57/K., had de Gouverneur van Daalen weliswaar de besturende ambtenaren aangeschreven om zich onderling te verstaan bij de vaststelling van het als marktprijs aan te nemen bedrag, voor de ontvangers der in- en uitvoerrechten bestond dit voorschrift echter niet.

Trouwens zelfs bij de meest minitieuse voorschriften kon willekeur bij het doen der heffingen niet voorkomen worden, de landschapshoofden wisten niet waaraan zij zich te houden hadden.

Zeer terecht merkte de Controleur Damsté op dat het vigeerend stelsel (vervat in bovengenoemd Besluit) werkende met sommen van *f* 0.35 en met berekening van 10⁰/₀ van een waarde die op Langsa *f* 15.— en op Lhō' Seumawè *f* 11.— of wat anders bedraagt, van een subtiliteit is, die niet geapprecieerd kan worden.

Ongewenscht was ook de belangrijke vermindering welke het aandeel van peutoeha pangkal en peutoeha seneubo onderging, waardoor die onmisbare schakels in de pepercultuur in vele streken hunne inkomsten tot op de helft teruggebracht zagen.

Het gebeurde zelfs herhaaldelijk dat landschapshoofden, die tevens pangkalgever waren, een gedeelte adat pangkal afstonden aan hunne peutoeha seuneubo om verslapping van belangstelling en ijver te voorkomen, de Oelèëbalang van Idi Rajeu stond zijn adat pangkal geheel af aan de hem ondergeschikte peutoeha's. Het spreekt echter wel van zelf dat een dergelijke mate van royaliteit slechts bij een zeer kleine minderheid werd aangetroffen, de overgroote meerderheid der geldschieters had de adat pangkal zelf hard noodig.

Minder juist was m.i. ook de bepaling dat de adat pangkal in de wathé Oelèëbalang begrepen was.

Vroeger toen uitsluitend landschapshoofden als pangkalgever optraden was zulks van zelf sprekend, later toen het voornamelijk de handelaren waren die voorschotten verstrekten, werd de zaak geheel anders.

Men had toen de inning en regeling der adat pangkal geheel aan belanghebbenden moeten overlaten.

In het meermalen genoemd besluit van den Gouverneur van Daalen werd voorgeschreven, dat indien anderen dan het landschapshoofd als pangkalgever optraden, zulks bij schriftelijke overeenkomst tusschen het hoofd en den pangkalgever geregeld diende te worden en dat het Bestuur inzage van die contracten behoorde te verkrijgen om eventueel het daarin vastgestelde bedrag voor belanghebbenden te kunnen inhouden.

Was zulks de vaderlijke zorg van het Gouvernement niet een weinig te ver gedreven, was dit diep ingrijpen in de volkshuishouding noodzakelijk te achten?

Eerstens is m.i. het principe verwerpelijk en ten tweeden is het onbegrijpelijk hoe men zich een schriftelijke overeenkomst heeft gedacht, waarbij een der meest belanghebbenden, de voorschotnemer, geheel als quantité negligeable beschouwd wordt, het besluit spreekt toch alleen van een regeling tusschen den Oelèëbalang en den pangkalgever. Neen, evenmin als wij ons belasten met de inning van de rente van op andere wijze belegde gelden, evenmin moesten wij bemoeienis hebben met de inning der adat pangkal, vroeger was zulks bij een veel geringer intensiteit onzer bestuursbemoeienis wellicht gewenscht, thans niet meer.

Hetzelfde geldt voor de adat peutoeha, ook die heffing had men, waar de belangen van den peutoeha seuneubo en pangkalgever volkomen dezelfde zijn, veilig aan belanghebbenden kunnen overlaten.

Waar wij het recht tot het innen der hacil aan de landschapshoofden ontnamen, is het natuurlijk dat wij de wathé Oelèëbalang innen en aan rechthebbenden uitkeeren, vooral ook waar sinds Mei 1910 de Onderhoorigheden van Atjeh bij het Tolgebied zijn ingelijfd.

Bij het instellen der landschapskassen zal alle wathé met uitzondering der Peper en Pinang wathé (wathé Oelèëbalang) in die kassen gestort moeten worden en zullen de landschapshoofden een bezoldiging genieten overeenkomende met het gemiddelde van hun inkomen, berekend over een zeker aantal jaren.

Vermoedelijk zal de bemoeienis dier landschapskassen zich wel niet uitstrekken tot het administreeren van particuliere aangelegenheden, als de inning van adat peutoeha en adat pangkal.

Men zal dan niet meer in de fout vervallen welke bij al de door ons in het leven geroepen regelingen werd begaan, om de adat peutoeha en de adat pangkal op een bepaald bedrag te stellen.

Zeker gemakkelijk voor de administratie is het, een uniforme regeling te hebben, doch even zeker is zulks ten opzichte van beide heffingen in strijd met het beginsel van vraag en aanbod. In de eene streek zal het geld aanmerkelijk duurder zijn dan in de andere, eveneens zal zulks het geval zijn met de werkkrachten.

Dat deze factoren inderdaad een criterium vormen bij de vaststelling van het bedrag der adat peutoeha en adat pangkal mag worden afgeleid uit de niet onbelangrijke verschillen welke de cijfers in het hier boven gegeven overzicht van de heffingen in dit Gewest, te zien geven. Op grond van de door den toenmaligen Controleur van Idi, de heer Damsté tegen het door Gouverneur van Daalen ingevoerd stelsel aangevoerde bezwaren, werd het Besluit van 12 December 1906 gewijzigd. Die bezwaren betroffen voornamelijk de geringe zekerheid welke men had voor een juiste taxatie der marktwaarde en de groote vermindering van inkomsten van peutoeha pangkal en peutoeha seuneubo, als gevolg van reeds genoemd Besluit.

De heer Damsté deelde o.m. mede dat na de in werking treding van 's Gouverneurs Besluit de adat peutoeha geheel werd afgestaan aan den peutoeha oebit, terwijl de peutoeha rajeu de adat pangkal ontving. Het verstrekken van pangkal geschiedde niet meer door den peutoeha pangkal alleen, maar gemeenschappelijk door hem en den peutoeha rajeu, ieder voor de helft.

Bij Besluit van den Civ. en Mil. Gouverneur d.d. 13 Jan. 1910 werd de wathé Oelèëbalang vastgesteld op *f* 1.50 per pikoel,

waaronder *f* 0.50 per pikoel als adat pangkal. De adat peutoeha werd eveneens vastgesteld op *f* 0.50 per pikoel.

Het ten bate van het Gouvernement in de Onderhoorigheden geheven uitvoerrecht werd reeds bij 's Gouverneurs Besluit d.d. 3 November 1908, tijdelijk afgeschaft.

Concludeerende vermeen ik dat thans het tijdstip daar is om een einde te maken aan onze niet meer te motiveeren bemoeienis met de peperheffingen, met uitzondering van den wathé Oelèëbalang, welke te vervangen ware door een vast uitvoerrecht.

Handel.

Wij zagen reeds, dat, lang voor het ontdekken van den zeeweg naar Indië door Chineezen en Arabieren een levendigen handel met de Atjehsche havenplaatsen werd onderhouden, later werden die verdrongen door Portugeezen, Engelschen en Amerikanen, terwijl ons aandeel in den Peperhandel nooit van eenige beteekenis is geweest. (Zie het historisch overzicht van dien Handel voor onze blijvende vestiging).

Later heeft zich de geheele Peperhandel op Penang geconcentreerd.

Aanvankelijk ontving het landschapshoofd alle peper uit de in zijn gebied gelegen seuneuboh aan de door hem beheerschte koeala en onderhandelde daar met zijne peutoeha seuneubo over den prijs.

Concurrentie was uitgesloten, men was verplicht alle peper aan het betrokken landschapshoofd te verkoopen, die het product weder aan derden verkocht of voor eigen rekening naar Penang exporteerde.

Later toen ook andere elementen als pangkalgever optraden, gingen de rechten van het landschapshoofd pangkalgever ook op hen over, voor zooover zulks de verplichte levering betrof van de peper uit de met hunne voorschotten aangelegde seuneubo's.

Het monopolie van eerstgenoemde verdween echter langzamerhand, terwijl hiervoor in plaats trad een preferentie recht tot opkoop van de peper uit de met voorschotten werkende seuneubo's.

Kreeg dus de planter van andere zijde een hooger bod voor zijn product dan hem door zijn pankalgever gedaan werd, dan

had hij het recht om zijn product aan den meestbiedende te verkoopen.

Nooit mocht zulks echter geschieden dan met medeweten van den betrokken peutoeha.

Vroeger had de aneu seuneubo niets met geldschieters of handelaren te maken, hij leverde zijn peper aan zijn tuinhoofd, die alle verdere transacties volbracht en den planter ten slotte diens aandeel uitbetaalde, vexaties van allerlei aard waren te dien tijde aan de orde van den dag.

Later toen zoowel Chineesche als Atjehsche handelaren de peper in de seuneubo's of op de keudehs opkochten, geschiedde zulks direct van den planter met medeweten van den peutoeha.

Meenden de planters een belangrijke stijging te mogen verwachten dan hadden zij het recht om de peper een tijdlang aan te houden en te verkoopen op een door hun geschikt geacht tijdstip; stegen de prijzen echter niet of daalden die zelfs nog, dan waren zij verplicht den peutoeha seuneubo schadeloos te stellen. Veelvuldig kwam het voor dat de planters onder die omstandigheden kleine hoeveelheden van de hand deden om te kunnen voorzien in hun levensonderhoud; de groote massa hield men aan, steeds hopende op stijging der markt. Het oude adatsrecht om de landschapshoofden voor een zeker bedrag beneden de marktwaarde te verkoopen, is langzamerhand geheel in onbruik geraakt, voornamelijk tengevolge van de verminderde marktwaarde van het product. Later geschiedde zulks nog wel bij verkoop van peper aan andere pangkalgevers doch hier was de beteekenis dier heffing een geheel andere en is te beschouwen als adat pangkal.

Toen de heffingen nog in handen der Hoofden waren, prefereerden particuliere geldschieters het om op deze wijze de hun toekomende adat pangkal binnen te krijgen, geschiedde zulks door bemiddeling der Hoofden dan duurde het gewoonlijk veel langer voor den geldschieter zijn rechtmatig aandeel in de heffingen ontving.

Geen zeldzaamheid was het vroeger dat het landschapshoofd Pangkalgever een of meerdere personen Chineezen of Atjehers met uitsluiting, van anderen machtigden om de peper in de seuneubo's op te koopen, voor welk voorrecht de begunstigden hen een zeker bedrag verschuldigd waren, de zoogenaamde kamsen.

Langzamerhand werd de uitdrukking kamsen gebezigd voor

alle mogelijke vormen van heffingen, hoewel zij oorspronkelijk niets anders beteekende als commissieloon zooals o.a. de Atjehsche makelaars te Penang berekenen voor hun intermediair bij het verkoopen der peper.

Het opkoopen der peper geschiedt thans nog in de tuinen, in sommige streken op de keudeh.

Bij het voorstel tot verstrekking van rentelooze voorschotten aan Atjehsche peperplanters meende de Generaal van Daalen in het model contract een bepaling te moeten opnemen, waarbij de voorschotnemer verplicht werd zijn peper langs een bepaalden weg te vervoeren naar de naaste keudeh en te dier plaatse aan het Gouvernement ten verkoop te leveren.

De Regeering had echter tegen het model contract verschillende bezwaren, welke gedeeltelijk reeds behandeld werden onder het Hoofdstuk „Werkovereenkomsten."

Bezwaren werden door de Regeering en haren adviseur, de Hoofd-Inspecteur van het Inlandsch Credietwezen aangevoerd tegen de voorgestelde bepaling waarbij de voorschotnemer verpicht was zijn peper op een bepaalde plaats aan het Gouvernement ten verkoop te leveren. Voor de voorschotnemers in de Afdeeling Groot-Atjeh zou levering van hun peper op Sabang verplichtend gesteld worden, de Atjehsche Handel Mij. of liever gezegd het Pepersyndicaat zou zich te dier plaatse met den verkoop belasten.

Levering van een bepaalde hoeveelheid peper evenredig aan het genoten voorschot zou desnoods de sanctie der Regeering kunnen verwerven, doch het werd wenschelijk geacht den voorschotnemer geheel vrij te laten in de keuze van verkoopplaats en afvoerwegen.

Hoewel de Gouverneur van Daalen zich beriep op een aloud gebruik, hetwelk den voorschotnemer verplichtte om ook na afbetaling van het voorschot zijn peper op de naaste keudeh aan den pangkalgever te verkoopen, bovendien aanvoerde dat bij de door hem voorgeslagen regeling de voorschotnemer betere prijzen voor diens product zou kunnen bedingen dan bij verkoop in de tuinen, achtte de Regeering de aangevoerde motieven niet overwegend.

In de eerste plaats werd niet ingezien waarom een oud gebruik gehandhaafd moest worden nu de omstandigheden welke

tot het ontstaan van dat gebruik voerden i.c. niet aanwezig waren en in de tweede plaats werd aangevoerd dat het noodzaken van de planters om hun product op de keudeh te verkoopen wellicht zeer ongewenschte gevolgen konde hebben.

Men zou in het laatste geval eerder tegen lage prijzen verkoopen dan bij verkoop in de tuinen, teneinde niet te vervallen in de kosten van opschuring.

Het weder medenemen van de peper zou natuurlijk eveneens een belangrijke uitgave voor transport eischen, welke kosten uitsluitend ten laste van den planter zouden komen.

Ook werd gevreesd dat door verplichten verkoop op de keudeh gemakkelijk een tijdelijke overproductie kon ontstaan waardoor de marktprijzen aanmerkelijk zouden dalen. De Regeering meende dat wanneer de prijzen op de keudeh zoo hoog zijn, dat er voor den planter meer winst te behalen is indien hij zijn product daar verkoopt in plaats van in den tuin, hij zeer zeker hier toe wel uit eigen beweging zal overgaan.

In algemeenen zin zijn bovenstaande beschouwingen volkomen juist, een gezond credietstelsel dient onder normale omstandigheden den debiteur zoo vrij mogelijk te laten, opdat de handel niet geleid worde in banen, tegenovergesteld aan die waarin een natuurlijke ontwikkeling haar gevoerd zoude hebben.

Wij hebben hier echter nog geen normale toestanden, noch kapitaalkracht, noch ontwikkeling zijn bij den Atjehschen planter van dien aard dat hij voldoende gewapend geacht kan worden tegen de kwade praktijken der handelaren, o. m. worden veelvuldige klachten over het gebruik van te groote maten bij opkoop in de tuinen bij de besturende ambtenaren ingediend.

Alvorens over te gaan tot nadere beschouwingen omtrent den verkoop in algemeenen zin, zij hier vermeld, dat de Gouverneur Swart wat betreft verplichten verkoop op de door het Bestuur aan te wijzen keudeh hetzelfde standpunt innam als zijn ambtsvoorganger, omdat hierin de eenige waarborg lag voor de terugbetaling der door het Gouvernement verstrekte voorschotten.

Contrôle van de zijde der besturende ambtenaren op eventueelen verkoop van het product in de tuinen was moeilijk te verwachten, tenzij voor dit doel speciale personen werden aangewezen.

Het nemen van een dergelijken maatregel zoude echter belangrijke geldelijke consequenties hebben, of voor het Gouvernement of voor den voorschotnemer.

Om de kosten eener contrôle als bovenbedoeld door laatstgenoemde te laten betalen had men toch een veel hoogere rente dan 4% moeten vragen.

Meende de Gouverneur van Daalen verplichte levering ten verkoop te moeten eischen, diens ambtsopvolger achtte het daarentegen niet wenschelijk het Gouvernement als makelaar te doen optreden en stelde dan ook voor den voorschotnemer te verplichten tot verkoop op de keudeh onder contrôle der besturende ambtenaren, met welk voorstel de Regeeering zich bleek te kunnen vereenigen.

Volgens de Atjehsche adat was de voorschotnemer verplicht tot levering met verkoop aan zijn pangkalgever, zoodat de eischen van het Gouvernement zeker niet te hoog genoemd kunnen worden.

Had men op grond van de omstandigheid dat de landschapshoofden in de toekomst ook zouden profiteeren van de met gouvernementsgelden aangelegde tuinen, verwacht dat van die zijde de noodige contrôle op de aanwending dier voorschotten zou worden uitgeoefend, in de praktijk is gebleken dat men in die verwachting deerlijk werd teleurgesteld.

Werd hierboven de verpichte verkoop op de keudeh behandeld in verband met de door het Gouvernement verstrekte voorschotten, thans zullen wij nagaan in hoeverre algemeen verbod van verkoop in de tuinen te verdedigen en wenschelijk te achten is.

Eerder werd reeds medegedeeld dat het gebruiken van valsche maten bij verkoop in de tuinen veelvuldig voorkomt. In de Atjehsche maatschappij maakt men bij den verkoop van peper voornamelijk gebruik van inhoudsmaten, de meest gebruikelijke maten zijn de bamboe en de tong.

De zoogenaamde lada bamboe is een inhoudsmaat, welke een hoeveelheid bras ter zwaarte van 2,10 K.G. kan bevatten, terwijl het gewicht van een bamboe lada 1,2—1,5 K.G. bedraagt.

De tong is 16 bamboe, terwijl een atjehsche pikoel 5 tong bevat; die atjehsche pikoel, welke voornamelijk ter Westkust gebruikt wordt, heeft een gewicht van 96—120 K.G., afhankelijk van de qualiteit van de peper. Alleen door het groot verschil in

gewicht tusschen den gekochten en den verkochten pikoel is het mogelijk dat de handelaren eenige winst kunnen behalen. In 1911 werd b.v. op een keudeh *f* 26.— per atjehsche pikoel betaald, aan wathé en transportkosten naar Penang moet de handelaar nog gemiddeld *f* 5,40 betalen, zoodat zijn totaal uitgaven *f* 31,40 bedroegen. De marktwaarde van zwarte peper te Penang was toen *f* 25,50 per pikoel van 61,75 K.G.

Het gemiddeld gewicht van den atjehschen pikoel op 108 K.G. stellend $\frac{120-96}{2}$ wint hij dus de marktwaarde van 108—61, 75 K.G. verminderd met *f* 5,90, vormende het verschil tusschen den inkoopsprijs inclusief wathé en transportkosten van den atjehschen en den verkoopprijs van den standaard pikoel.

De urgentie van een geijkten inhoudsmaat is minstens even groot als destijds voor het vaststellen van den pikoel van 61,75 K.G. bij uitvoer van peper kon worden aangetoond.

Contrôle op het gebruik van geijkte inhoudsmaten zou bij verkoop in de tuinen oogenschijnlijk veel bezwaar opleveren, om welke reden dan ook herhaaldelijk het denkbeeld werd geopperd om den verkoop in de tuinen te verbieden.

Wij zagen reeds dat verkoop op een van overheidswege aangewezen plaats principieel verwerpelijk geacht moet worden, tenminste indien er andere middelen zijn om den planter te beschermen tegen kwade praktijken van handelaren.

Want men verlieze niet uit het oog, dat behalve de reeds aangevoerde bezwaren tegen verplichten verkoop op de keudeh ook de grootendeels verdwenen misbruiken bij algemeenen verkoop op de keudeh zullen herleven. Vexaties van de zijde der Hoofden en hunne satellieten zullen den planter meer nadeel berokkenen dan het gebruik van valsche maten.

Voert men daarentegen de tòng in als wettige inhoudsmaat en verplicht men de peutoeha's om in de door hen beheerde soeneubo steeds een geijkte tong voorhanden te hebben dan zullen knoeierijen met maten spoedig tot het verledene gaan behooren.

Kunnen wij op meerdere plaatsen credietinstellingen in het leven roepen, welke zich geheel aanpassen aan de plaatselijke toestanden en gelukt het ons daardoor den individueelen planter economisch onafhankelijk te maken van hoofden en particuliere

inlandsche geldschieters, dan zal men vermoedelijk van zelf geraken tot een algemeenen ongedwongen verkoop op de keudeh.

Een dergelijke credietinstelling zoude zeer goed hare bemiddeling kunnen verleenen bij den verkoop en het opschuren der producten, nog beter ware het indien de planters tot het oprichten van cooperatieve vereenigingen overgingen, dergelijke vereenigingen zouden publieke veilingen kunnen houden of zoo noodig ook voor eigen rekening kunnen exporteeren.

Op grond van een vierjarige ervaring als bestuurslid van de Groot-Atjehsche Afdeelingsbank kan ik de oprichting van dergelijke credietinstellingen ook in andere streken van Atjeh krachtig aanbevelen, opdat de zich overal uitenden drang naar vermeerdering der volkswelvaart niet door gewetenlooze geldschieters benut worde.

Zoowel voor de peper als voor de klappercultuur heeft de kleine man eenig bedrijfskapitaal noodig (trouwens zulks kan gevoegelijk uitgebreid worden tot alle cultures van overjarige gewassen), en wel aan bedrijfskapitaal op langen termijn.

Wat voor nut heeft het of de kleine man klapperaanplantingen maakt en niet over de middelen beschikt om die behoorlijk te onderhouden en te brengen tot een voldoende mate van productiviteit.

Om welke redenen de pogingen van het pepersyndicaat e.a. om zich van een deel van den peperhandel meester te maken met zoo weinig succes bekroond werden, is reeds onder het Hoofdstuk „Werkovereenkomsten" besproken.

Ook het opkoopen van peper uitsluitend op de afscheepplaatsen en niet op de keudeh of in de tuinen is als een der voornaamste oorzaken te beschouwen van de belangrijke verliezen welke door genoemd Syndicaat werden geleden. De inlandsche opkoopers die de keudehs en de tuinen afreizen, kochten natuurlijk veel goedkooper en lieten op de afscheepplaatsen hun product niet los dan tegen de marktprijs te Penang, hoogstens verminderd met de transportkosten.

Het pepersyndicaat moest vervolgens de opgekochte peper eerst naar Koeta-Radja vervoeren om daar verwerkt te worden. De prijzen welke men voor een zorgvuldig bereid product meende te kunnen behalen, waren echter niet van dien aard dat de meerdere uitgaven voor bereiding hierdoor gedekt werden.

Zooals vroeger reeds werd aangetoond droeg ook het aanzienlijk

percentage hetwelk bij de bereiding verloren ging er toe bij om het behalen van winst naar het gebied der onmogelijkheden te doen verhuizen, inlandsche handelaren weten zelfs voor den afval nog een willig debouché te vinden.

Het Syndicaat verkocht haar product in Europa, doch heeft een te korten levensduur gehad om hare merken vasten voet te doen krijgen op de wereldmarkt.

Ook werd in de contracten tusschen genoemd Syndicaat eenerzijds en Atjehsche Hoofden en peutoea anderzijds bepaald dat de aan genoemd Syndicaat te leveren peper gekocht zou worden tegen de vigeerende prijzen op de afscheepplaats verminderd met een berag van *f* 1.— soms *f* 2.— per pikoel, welk bedrag (adat pangkal) tusschen genoemd Syndicaat en het betrokken Hoofd verdeeld zoude worden.

Eerstens was het bedrag dier adat pangkal veel te hoog vooral tijdens de periode waarin het pepersyndicaat werkte; in die jaren maakte de peperhandel een zeer ernstige crisis door, een crisis welke in vele streken zeer zeker van invloed is geweest op den politieken toestand.

Bovendien had men niet ingezien dat het Hoofd of de peutoeha geen eigenaar van de met voorschotten van het Syndicaat aangelegde seuneubo's was, maar de planters zelf.

Die eigenaren werden volkomen onkundig gelaten van de tusschen hun hoofd of peutoeha en het pepersyndicaat bestaande overeenkomst, vermoedelijk had de aneu seuneubo feestelijk bedankt om op de hierboven genoemde voorwaarde pangkal te nemen en tuinen aan te leggen. Alleen door voorspiegeling van onjuiste toekomstbeelden zal hij hiertoe zijn overgegaan, terwijl onder deze omstandigheden clandestienen verkoop aan derden wel herhaaldelijk zal zijn voorgekonen. Bekend is het dat juist in slechte tijden de adat pangkal geheel of gedeeltelijk door de inlandsche pangkalgevers werd kwijtgescholden.

Door het opnemen van de bepaling, dat de voorschotnemer alleen verplicht was zijn peper aan het Syndicaat te verkoopen indien hem van die zijde het hoogste bod werd gedaan, bood men gelegenheid om door het aanleggen van fictieve prijzen het product aan derden te verkoopen.

Kortom allerlei omstandigheden hebben samengewerkt tot den ondergang van dit Syndicaat en toch geloof ik dat thans een dergelijke onderneming, de vroeger opgedane ervaringen benuttende, wel kans van slagen zoude hebben, mits men zich bepale tot het opkoopen van het product dus geen voorschotten verleene voor den aanleg van tuinen.

Gelukkig zijn de vooral ter Oostkust veelvuldig voorkomende boenga lada contracten min of meer in onbruik geraakt, hoewel zij nog lang niet verdwenen zijn en nog dikwijls onder andere benamingen voorkomen. Dergelijke contracten werden tusschen opkoopers en peutoeha's of planters afgesloten, zulks geschiedde tijdens den bloei van de peper, de planter verbond zich tot levering van een contractueel vastgesteld quantum peper tegen een bepaalden prijs. Het verschil tusschen dezen prijs en de marktwaarde op het tijdstip van verkoop werd gelijkelijk tusschen beide partijen verdeeld. Kon de verkooper nu het overeengekomen quantum niet op den vastgestelden datum leveren, dan ontstond een schuld van het te min geleverde berekend tegen de hoogste marktwaarde van het product in het verplichte leveringsjaar.

Viel de oogst nu tegen dan ging menig planter ten gronde; billijkheidshalve zij echter erkend dat ook de opkoopers dikwijls aanzienlijke verliezen leden door kwade trouw van de zijde der planters.

Door het Bestuur wordt geen enkel Boenga lada contract als rechtsgeldig beschouwd, terwijl ook de eerlijke planters en handelaren die uit den booze achten en ze dan ook als haram qualificeeren.

Vroeger zagen wij reeds dat vrijwel de geheele peperhandel zich op Penang concentreert, eerst in de laatste jaren wordt ook een weinig peper naar Singapore uitgevoerd.

De Chineesche opkoopers expedieeren de peper rechtstreeks naar hunne lastgevers te Penang, die het product zuiveren en tot witte peper verwerken om het vervolgens aan de europeesche exporteurs te verhandelen. Atjehsche handelaren maken daarentegen veelal gebruik van den tusschenkomst van te Penang woonachtige landgenooten, die dan als commissionair optreden en voor hunne bemoeienis een zeker commissieloon genieten.

Die personen doen echter in navolging hunner europeesche

collega's veelal eigen zaken; gewoonlijk beter op de hoogte van de markt dan hun lastgevers, koopen zij de peper zelf op indien de prijzen laag zijn en in de naaste toekomst een stijging der markt mag verwacht worden.

Bij den verkoop van het product wordt de Peper beoordeeld naar het S. G., de geroutineerde handelaren zien echter op het oog, dus zonder de waterproef toe te passen, van welke qualiteit de peper is.

Zinkt bij het toepassen van den waterproef van drie deelen peper er een en drijven er twee dan drukt men de qualiteit der peper uit door de breuk $^1/_3$. De kojan levert van de hieronder te noemen qualiteiten het daarachter vermelde aantal pikoels gewicht uit:

Peper $^1/_3$	Gemiddeld	gewicht	20,5	pik.	per	Kojan.
„ $^1/_4$	„	„	19,5	„	„	„
„ $^1/_5$	„	„	18,5	„	„	„
„ $^1/_6$	„	„	17,5	„	„	„

Het Pepersyndicaat maakte de volgende berekeningen voor de aan te leggen prijzen; als maatstaf nam men standaard monsters van de europeesche markt.

Kon voor peper overeenkomende met de qualiteit van het standaardmonster bijvoorbeeld *f* 25 betaald worden, dan paste men voor het vaststellen van den prijs op de afscheepplaats de volgende berekening toe.

Peper $^1/_4$.	Vuil	13 %.
Gewicht 19,5 pikoel per kojan	Afval (ber)	5 %.
	Wit	20 %.
	Zwart	62 %.

De prijs der witte peper welke men van het standaard monster verkreeg op *f* 40 stellende, kwam men tot een plaatselijke prijs van:

$$0{,}20 \times f\ 40 = f\ 8{,}\text{—}$$
$$0{,}62 \times f\ 25 = f\ 15{,}50$$
$$\overline{\qquad f\ 23{,}50}$$

dus per kojan 19,5 × *f* 23,50 = *f* 458,—, welk bedrag nog verminderd werd met kosten van vervoer en hacil.

De Atjehsche handelaar houdt er een vrij wat eenvoudiger methode op na om de waarde te berekenen, of liever gezegd hij

rekent heelemaal niet, maar weet door empirie hoeveel het verschil in marktwaarde van de verschillende qualiteiten bedraagt.

Met stof en afval houdt hij geen rekening, om reden hij weinig heil ziet in de bereiding van witte peper en voor vuil en eventueelen afval nog wel een afzetgebied weet te vinden.

Tot voor korten tijd werd een scherpe concurrentie gevoerd tusschen de Koninklijke Paketvaart Mij. en eenige door een Chineesche kongsi te Penang in de vaart gebrachte schepen.

Beide trachtten zich van het producten vervoer meester te maken, de overwinning bleef ten slotte aan de Paketvaart, zij het ook ten koste van aanzienlijke finantieele opofferingen.

De Chineesche booten hadden steeds, om zeer begrijpelijke redenen, het leeuwenaandeel in het producten vervoer. Vele leden dezer kongsi waren tevens opkoopers van peper, pinang en boschproducten en hadden veelal aanzienlijke bedragen aan voorschotten verstrekt, waardoor het hun gemakkelijk viel de tusschenhandelaren te dwingen hunne producten te verschepen met de door bedoelde kongsileden in de vaart gebrachte schepen.

Buitendien werden voorschotten op de lading verstrekt tot 90 % van de momenteele marktwaarde, terwijl de Paketvaart aanvankelijk veel lagere voorschotten verstrekte. Het geven van dergelijke hooge voorschotten was vooral bij peper welker marktwaarde aan groote fluctuaties onderhevig is, een transactie van zeer gevaarlijken aard.

Daalde de markt dan kon men het bedrag van het verstrekte voorschot dikwijls niet terug krijgen en toonden de voorschotnemers bijster weinig animo om tot verkoop over te gaan, buitendien geschiedde het verstrekken van voorschotten renteloos.

Wisten de Chineesche handelaren zich op andere wijze wel schadeloos te stellen voor dit renteverlies, voor de Paketvaart was zulks vrijwel uitgesloten.

Laatstgenoemd lichaam was door concurrentie echter gedwongen even groote voorschotten te verstrekken als de Chineesche schepen; toen het gelukt was die schepen uit te koopen werd hoogstens 50% van de momenteele marktwaarde als voorschot op de lading uitbetaald.

Men heeft nog getracht het verstrekken van voorschotten aan de Nederl. Handel-Maatschappij te endosseeren, die echter

voor een dergelijk voorstel al heel weinig bleek te gevoelen, evenmin als het Hoofd van Gewest voor een overeenkomstig voorstel om die voorschotten uit de landschapskassen te doen verstrekken.

Ook de vrachtprijzen waren aanvankelijk op de chineesche schepen belangrijk lager dan die der Paketvaart Maatschappij, ten slotte nam dit lichaam als stelregel aan om coute que coute onder de tarieven der Chineesche kongsi te blijven.

De handelaren maakten van die concurrentie handig gebruik om de transportkosten nog lager te brengen door het gebruiken van dubbele zakken; de vracht werd namelijk per pikoel berekend, maar in de praktijk geschiedde zulks per zak, welke dikwijls 100 K.G. en meer aan gewicht bevatte.

De vrachttarieven der Kon. Paketvaart Maatschappij, welke bindend zijn tot 31 Juli 1912 bedragen:

van	Meulaboh	naar	Penang	*f*	0,70	per	pikoel
„	Tjalang	„	„	„	0,70	„	„
„	Oelèë-Lheuë	„	„	„	0,30	„	„
„	Sigli	„	„	„	0,30	„	„
„	Lhō' Seumawè	„	„	„	0,25	„	„
„	Idi	„	„	„	0,25	„	„
„	Langsa	„	„	„	0,25	„	„

Waarom de vrachtprijzen van Meulaboh en Tjalang naar Penang meer dan het dubbele bedragen van het Tarief Oelèë-Lheuë — Penang, terwijl het verschil tusschen de tarieven Oelèë-Lheuë — Penang en van Langsa naar laatstgenoemde plaats slechts *f* 0,05 per pikoel bedraagt is, m.i. moeilijk te motiveeren, herziening dier tarieven is dan ook zeer noodzakelijk te achten. Het reede transport is te Oelèë-Lheuë in handen der Atjehsche Transport Maatschappij, elders geschiedt dit vervoer door inlandsche prauwen.

Volgens een tusschen de Paketvaart en het Atjehsche Prauwenveer (Transport Mij.) bestaande overeenkomst moet alle voor Oelèë-Lheuë bestemde vracht gelost worden door bemiddeling van de Atjeh Transport Mij. Vroeger had deze maatschappij ook het monopolie van inlading, zulks is later veranderd, zoodat zij thans moet concureeren met Chineezen en anderen. Het is m.i. niet juist gezien om voor het vervoer van alle goederen eenzelfde tarief te berekenen, een differentieel tarief ware rationeeler.

De Atjehtram vervoert thans het grootste deel der geproduceerde peper naar de afscheephavens.

Al is ook de peperhandel slechts een flauwe schaduw van hetgeen die vroeger was, toch is Atjeh nog steeds een van de voornaamste peperproducenten.

De uitvoer van peper en de marktprijzen gedurende de periode 1900—1911 vindt men weergegeven in onderstaanden tabel:

1900	Uitgevoerd	5.365091	K.G.	1906	Uitgevoerd	3.669025	K.G.
1901	„	4.293402	„	1907	„	3.671417	„
1902	„	3.720485	„	1908	„	5.163309	„
1903	„	2.560649	„	1909	„	3.694729	„
1904	„	4.097167	„	1910	„	3.989357	„
1905	„	2.900000	„	1911	„	4.514461	„

Bovenstaande cijfers geven den totalen uitvoer van zwarte en witte peper weer, laatstgenoemd product wordt slechts in zeer geringe hoeveelheden bereid, alleen in 1904 had uitvoer van eenige beteekenis plaats (113180 K.G.).

Gedurende dit tijdvak bedroegen de maximum en minimum prijzen te Penang respectievelijk *f* 32.— en *f* 9.— per pikoel.

Het is geen zeldzaamheid dat de peperprijzen in de Atjehsche havenplaatsen hooger zijn dan te Penang, zulks is een natuurlijk gevolg van de groote fluctuaties waaraan de marktprijzen tengevolge van speculatieve operaties bloot staan.

Elders is deze aangelegenheid reeds meer gedetailleerd besproken.

Het beplant areaal is niet dan bij benadering aan te geven, de Atjeher kent geen vlakte eenheid en rekent slechts naar het aantal schaduwboomen. Neemt men nu een plantwijdte aan van 2 M. in en tusschen de rijen dan zou men 2500 peperstekken op 1 H.A. kunnen planten.

De gemiddelde opbrengst per H.A. zal ongeveer 25 pikoel of 1500 K.G. bedragen, het totaal van den jaarlijkschen uitvoer op 4.000.000 K.G. stellend, komen wij dus tot een beplant oppervlak van pl.m. 2700 H.A.

Ik heb hier buiten beschouwing gelaten de jonge niet produceerende tuinen, aangezien voor het bepalen van het door dergelijke tuinen bekleed oppervlak geen enkele betrouwbare maatstaf kan worden aangelegd.

In de Onderafdeelingen Langsa, Bireuën, Pidië, Tjalang en Meulaboh kan een voortdurende toename van het aantal jonge tuinen geconstateerd worden, elders erneert de bevolking zich meer met de klappercultuur.

Het aanleggen van nieuwe tuinen en het dikwijls daarmede gepaard gaand verlaten van oudere geheel of gedeeltelijk verwaarloosde tuinen is een voor de hand liggend gevolg van de weinige stabiliteit der pepermarkt.

Heeft men een goed jaar dan herleeft ook de animo in de cultuur en worden tal van nieuwe tuinen aangelegd, terwijl vele oudere welke gedurende een periode van lage marktprijzen verwaarloosd werden dikwijls geheel à l'abandon worden gelaten. In de naaste toekomst is een belangrijke vermeerdering van productie te verwachten doordat de markt gedurende het afgeloopen jaar steeds stijgende was.

De hierboven vermelde bewegingen op de pepermarkt en de ongewenschte gevolgen hiervan nopen tot groote voorzichtigheid bij het nemen van maatregelen de bevordering van de pepercultuur beoogende.

Dat deze cultuur in alle opzichten een gewenschte volkscultuur is, mag dan ook geenszins beweerd worden. Eerst wanneer het bedrijf op rationeeler grondslag kan worden gedreven, d.w.z. rustende op een gezond stelsel van credietverstrekking, zal die cultuur een blijvend gunstigen invloed kunnen uitoefenen op de ontwikkeling der volkswelvaart.

Meermalen is toch gebleken dat de eigenlijke planter nog een bevredigende winst kan maken indien hij slechts 5-6 dollars per pikoel in handen krijgt.

9029/63